

T. C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI ÜZERİNE YAPILMIŞ
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN META-SENTEZ YOLUYLA ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep SOLAK

Danışman: Doç. Dr. Sevim GÜVEN

TOKAT – 2023

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Sevim GÜVEN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Türkiye’de Çocuk Hakları Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Meta-Sentez Yoluyla Analizi” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

06/09/2023

Zeynep SOLAK

JÜRİ KABUL VE ONAY

TEŞEKKÜR

Çalışma sürecimde değerli yönlendirmelerinden dolayı Doç. Dr. Yasin GÖKBULUT hocama, Prof. Dr. Serdarhan Musa TAŞKAYA hocama ve her zaman desteğini yanımda hissettiğim danışmanım Doç. Dr. Sevim GÜVEN hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Desteğini her zaman yanımda hissettiğim, yüksek lisans sürecimin başından sonuna kadar beni yüreklendiren, yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim Enes Malik SOLAK'a sevgilerimi sunarım. Ayrıca varlıklarıyla ailemize mutluluk katan kızım Hilal SOLAK'a ve oğlum Ali Kerem SOLAK'a eğitim hayatları boyunca başarılar dilerim.

ÖZET

TÜRKİYE’DE ÇOCUK HAKLARI ÜZERİNE YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN META-SENTEZ YOLUYLA ANALİZİ

Solak, Zeynep

Yüksek Lisans, Sınıf Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sevim Güven

Eylül 2023, xii + 80 sayfa

İnsanlığın ve insanlığı oluşturan toplumların gelecekları çocuklara bağıldır. Gelişmiş toplumlarda çocuk kavramı üzerinde önemle durulmuş ve çocuk haklarını geliştirmek için çeşitli yazılı kurallarla çocuk haklarının güvence altına alınması sağlanmıştır. Çocuk hakları konu alanında yapılan bu araştırmanın amacı, çocuk haklarıyla ilgili yapılan nitel tezleri meta-sentez yöntemi ile incelemektir. YÖK tez veri tabanında “Çocuk Hakları” anahtar sözcükleriyle tarama yapıldığında 111 adet tez olduğu görülmüştür. Bu tezlerden 28’i, veri toplama yöntemi olarak görüş inceleme ve doküman inceleme şeklinde kurgulanmış ve bu tezler dahil etme kriterlerine uygun olanları uzman görüşü alınarak çalışmaya dahil edilmiş çalışma materyalini oluşturmuştur. İncelenen tezler T1, T2, T3... T28 şeklinde kodlanmıştır. Kodlanan bu tezler detaylıca okunarak farklı ve benzer yönleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra çalışmaya dahil edilen tezler, meta-sentez araştırma desenine uygun olarak yazar adı, yılı, tez adı, tez türü, yöntem, veri toplama araçları, çalışma grubu gibi başlıklar altında tablolastırılmıştır. Kodlanan çalışmaların bulguları tablolar halinde gösterilmiştir. Çocuk hakları konusunda ele alınan tezlerde kullanılan araştırma desenleri incelendiğinde en fazla durum çalışması deseni kullanılmış olup, veri toplama aracı olarak ise en fazla yarı yapılandırılmış görüşme formu ve doküman taraması kullanılmıştır. İncelenen tezlerde örnekleme yöntemi olarak en fazla amaçlı örnekleme, verilerin analizinde ise en fazla içerik analizi kullanılmıştır. Çocuk hakları konusunda incelenen tezlerin sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin, öğretmenlerin, öğretmen adaylarının, yöneticilerin, akademisyenlerin fikirlerine başvurulduğu görülmektedir. Bu durum çocuk hakları konusunda yetişkinlerin görüşlerinin daha çok önemsendiği anlamına gelmektedir. İncelenen tezlerde çocuk haklarının alt boyutlarından en fazla gelişme hakkı ele alınmış ve gelişme hakkı alt

boyutundan da en fazla oyun ve eğitim hakkına dair bulguları olan çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu durum, çocuk hakları konusunda en çok gelişme hakkının öne çıktığı anlamını taşımaktadır. İncelenen tezlerin bir diğer sonucu ise çocuk haklarını kazandırma bilinci boyutunda genellikle yetişkinlere yönelik faaliyetlerin olduğu sonucudur. Bu sonuç yetişkinlerin çocuk haklarına dair farkındalıklarının düşük olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Bunun yanı sıra bu boyutta çocuk haklarını bilme düzeyine ait çalışmaların diğerlerinden fazla olduğu göze çarpmaktadır. Çalışmaya dahil edilen tezlerden hareketle araştırmacılara daha geniş örneklem gruplarıyla çalışılması önerisi yapılmıştır. Bunun yanı sıra öğretmen, yönetici, ebeveyn gibi yetişkinlere yönelik çocuk haklarını tanıtıcı faaliyetlerin daha fazla yapılması gerektiği önerisi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Çocuk, Meta-sentez.

ABSTRACT

ANALYSIS OF GRADUATE THESIS ON CHILDREN'S RIGHTS IN TURKEY BY META-SYNTHESIS

Solak, Zeynep

Master's Thesis, Division of Classroom Teaching

Advisor: Doç. Dr. Sevim Güven

September 2023, xii + 80 pages

The future of humanity and the societies that make up humanity depends on children. In developed societies, the concept of child has been emphasized and children's rights have been secured with various written rules in order to improve children's rights. The aim of this research conducted in the field of children's rights is to examine qualitative theses on children's rights using the meta-synthesis method. When the YÖK thesis database was searched with the keywords "Child Rights", it was seen that there were 111 theses. 28 of these theses were designed as opinion review and document review as data collection methods, and those that met the inclusion criteria were included in the study by taking expert opinion. The theses to be examined are coded as T1, T2, T3... T28. These coded theses were read in detail and their differences and similarities were tried to be understood. Then, the theses included in the study were tabulated under headings such as author name, year, thesis name, thesis type, method, data collection tools, study group, in accordance with the meta-synthesis research design. The findings of the coded studies are shown in tables. When the research designs used in theses on children's rights are examined, the case study design was mostly used, and semi-structured interview forms and document scanning were mostly used as data collection tools. In the theses examined, purposeful sampling was mostly used as the sampling method, and content analysis was mostly used in data analysis. When we look at the results of the theses examined on children's rights, it is seen that the opinions of students, teachers, teacher candidates, administrators and academicians were consulted. This means that adults' opinions are given more importance regarding children's rights. In the theses examined, among the sub-dimensions of children's rights, the right to development was discussed the most, and it was seen that the studies with the most findings on the right to play and education were

the sub-dimensions of the right to development. This means that the right to development comes to the fore when it comes to children's rights. Another result of the theses examined is that there are generally activities aimed at adults in terms of awareness of children's rights. This result reveals that adults' awareness of children's rights is low. In addition, it is noticeable that there are more studies on the level of knowledge of children's rights in this dimension than others. Based on the theses included in the study, researchers were advised to work with larger sample groups. In addition, it has been suggested that more activities promoting children's rights should be carried out for adults such as teachers, administrators and parents.

Keywords: Children rights, Child, Meta-synthesis.

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME	i
JÜRİ KABUL VE ONAY	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TABLO LİSTESİ	x
ŞEKİL LİSTESİ	xi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Amaç	5
Önem.....	6
Sayıtlılar	7
Sınırlılıklar ve Kapsam	7
Tanımlar	7
BÖLÜM II	8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
Hak.....	8
İnsan Hakları	10
Çocuk ve Çocukluk.....	13
Çocuk Kavramının Tarihi.....	15
Çocuk Hakları.....	19
Çocuk Hakları Konusunda Uluslararası ve Ulusal Düzenlemeler.....	20
Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924).....	20
Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959)	21
Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989).....	21
Türkiye ve Çocuk Hakları.....	24
Çocuk Hakları Eğitimi	25
BÖLÜM III	28
YÖNTEM	28
Araştırma Modeli.....	28
Çalışma Materyali.....	28
Verilerin Dahil Edilme Ölçütleri	32
Verilerin Hariç Tutulma Ölçütleri.....	33

Veri Toplama Aracı ve Süreci.....	33
Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği	33
Verilerin Analizi.....	35
BÖLÜM IV	37
BULGULAR.....	37
Birinci Alt Probleme Ait Bulgular	37
İkinci Alt Probleme Ait Bulgular	40
Üçüncü Probleme Ait Bulgular	43
1.1. Gelişme Hakkı.....	43
1.2. Katılım Hakkı	45
1.3. Yaşama Hakkı.....	46
1.4. Korunma Hakkı	48
Dördüncü Probleme Ait Bulgular	50
BÖLÜM V	54
TARTIŞMA.....	54
BÖLÜM VI.....	60
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	60
Sonuçlar	60
Çocuk Haklarını Ele Alan Tezlerin, Desen, Örneklem, Veri Toplama ve Veri Analiz Yöntemleri ile İlgili Sonuçlar	60
Çocuk Haklarını Ele Alan Tezlerde Çocuk Haklarının Öğretiminde Kullanılan Materyaller ile Yöntem ve Tekniklere İlişkin Sonuçlar	60
Çocuk Haklarını Ele Alan Tezlerde Çocuk Haklarının Boyutlarına Yönelik Sonuçlar	61
Çocuk Hakları Bilincinin Kazandırılma Düzeylerine İlişkin Sonuçlar	62
Öneriler	62
KAYNAKÇA	64
EKLER	79
Ek 1. Veri Analizinde Kullanılan Form.....	79
Ek 2. Yazarın Özgeçmişi	80

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Meta-senteze Dahil Edilen Çalışmaların Betimsel Özellikleri.....	29
Tablo 2. Çalışmada Kullanılan Tema ve Alt Temalar.....	34
Tablo 3. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerin Betimsel Özellikleri.....	37
Tablo 4. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Çalışmalarda Çocuk Hakları Öğretiminde Kullanılan Materyaller ile Yöntem ve Tekniklere Ait Bulgular Olan Tezler.....	40
Tablo 5. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerde Gelişme Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler	43
Tablo 6. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerde Katılım Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler	45
Tablo 7. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerde Yaşama Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler	47
Tablo 8. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerde Korunma Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler	48
Tablo 9. Çocuk Hakları Bilincinin Kazandırılması Boyutuna İlişkin Bulgular.....	50

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Meta-senteze Dahil Edilen Çalışmaların Betimsel Özellikleri.....	39
Şekil 2. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Çalışmalarda Çocuk Hakları Öğretiminde Kullanılan Materyaller ile Yöntem ve Tekniklere Ait Bulgular Olan Tezler	41
Şekil 3. Çocuk Haklarının Boyutları.....	50
Şekil 4. Çocuk Hakları Bilincinin Kazandırılması Boyutuna İlişkin Bulgular	51

KISALTMALAR

BMÇHS: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

ÇH: Çocuk Hakları

ÇHE: Çocuk Hakları Eğitimi

ÇHS: Çocuk Hakları Sözleşmesi

HBÖP: Hayat Bilgisi Öğretim Programı

İHEB: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

SHÇEK: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu

TDK: Türk Dil Kurumu

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde çalışmanın problem durumu, amacı, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları ve tanımlar bulunmaktadır.

Problem Durumu

Çocuk kavramı, çocuğa verilen önem geçmişten günümüze birçok değişim geçirmiştir. Çocukluğu tarihsel geçmişine baktığımızda özellikle Orta Çağ döneminde, çocuk kavramının önemsenmediğini, çocukluğun özel bir dönem olarak görülmediği görülmektedir. Günümüz çocukluk algısının temellerinin Rönesans’la birlikte ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu dönemden itibaren çocuğa yüklenen anlamda değişimler olmaya başlamış, çocuk ailenin sevgi kaynağı olarak görülmeye başlamıştır (Tan, 1989). Zaman içinde çocuğa yüklenen anlamlarda değişimler oldukça çocuk hakları kavramı ortaya çıkmıştır. Çocuğun zihinsel, bedensel, duygusal, ahlaki ve sosyal boyutlarda saygınlık ve özgürlük içinde sağlıklı şekilde büyüüp gelişebilmesini sağlayan haklar hukuk kuralları ile koruma altına alınmıştır. Bu sayede çocuğun özel gereksinimleri ve çocuğun değeri hukuk kuralları ile çocuk korunur, (Akyüz, 2018). Çocuk hakları kavramı ayrıntılı biçimde Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde (Çocuk Hakları Sözleşmesi [ÇHS]) yer almaktadır. Bu sözleşmenin çocukların insan hakları yasası niteliğinde olduğu söylenebilir. Sözleşme ile çocuğun hakları; yaşama, korunma, gelişme, katılım ve bakım kategorilerinde çocuğun yaşam standartları belirlenmiştir. Çocukların nitelikli ve bilinçli bireyler olarak yetişmesi toplumun ve insanlığın gelişmesine yönelik bir yatırımdır (Cılga, 2001). Çocuğun sahip olduğu hakların farkında ve bilincinde olması yaşadığımız çağın gerekleri haline gelmiştir. Bu haklar çocuğun bireysel olarak haklarını, temel hak ve ödevlerini bilmede, kendisiyle ilgili konularda söz sahibi olmasında doğrudan etkilidir. Çocuk hakları tüm çocukları kapsayan psikolojik, sosyolojik, politik ve fiziksel olarak tümünü kapsayan evrensel bir kavramdır (Uçuş ve Şahin, 2013).

Literatüre baktığımızda farklı “çocuk” tanımlarını görebiliriz. Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) ile çocuk kavramının sınırları çizilmiştir. ÇHS’nin ilk maddesi çocuğu “daha erken reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk olarak kabul edilir” ifadesi ile tanımlar. Akyüz’e (2018, s.1) göre ise “çocuk masum duyarlı, bağımlı ve gelişmekte olan bir insan varlığıdır; aynı zamanda da meraklı, canlı ve umut doludur”. Çocukluk yaşamımızda kendiliğinden doğal olarak elde ettiğimiz haklardan biridir.

Çocukluk kavramı sosyo-kültürel bir kavramdır. İçinde bulunduğumuz kültürden etkilenir. Zaman içerisinde çocukluk kavramı toplumsal norm ve değerlerden etkilenerek değişim göstermiştir (Güçlü, 2016).

Alan yazın tarandığında çocuk haklarını konu alan pek çok nitel çalışma olduğu görülmektedir. Çocuk hakları konulu çalışmalara baktığımızda Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin, öğretim programlarının, çalışan çocukların haklarının, dergi ve çocuk kitaplarının, öğretmen, öğrenci ve ebeveynlerin görüşlerinin çocuk hakları boyutunda incelenmiş olduğu görülmektedir (Atik, 2019; Batur Musaoğlu, 2012; Çelik, 2020).

Gerek çocuk haklarının eğitimi gerekse çocuk haklarının uygulaması konusundan aksak yönlerin olduğu bir gerçektir. Atik (2019), Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çocuk hakları konusunda bakış açılarını ortaya koymayı amaçlayan çalışmasında ÇHS' ye Türkiye' de ve Dünya genelinde ÇHS' ye uyulma noktasında sorunlar yaşandığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Söz konusu çalışmada öğretmenlerin tamamı ÇHS'nin uygulanmasına yönelik hukuki tedbirlerin ülkemizde yetersiz boyutta olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin büyük bir kısmı ülkemizde en sık ihlal edilen hak olarak fiziksel ve psikolojik şiddet olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca çocuk hakları konularında eksikliklerin olduğu, sosyal bilgiler dersinin çocuk haklarını bilici ve farkındalık kazandırma boyutunda yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarının çocuk hakları konusunda içeriklerinin zenginleştirilmesi gerektiği ve ders esnasında sunulan günlük yaşamdan verilecek olan etkinliklerle çocuk hakları öğretimin etkililiğinin artacağı ifade edilmiştir.

Çocuk haklarının konusunda Türkiye'de var olan durumu tespit etmeye yönelik olarak Erbay (2011), ülkemizde çocuk haklarını tanıtmaya, yaygınlaştırma, izlemeye yönelik var olan durumu ortaya koymayı amaçlayarak bu konuda bir model önerisi geliştirmiştir. Ülkemizde çocuk haklarıyla ilgili faaliyetler gösteren kuruluşlardan SHÇEK'e çocuk hakları konusunda çok fazla sorumluluk verilmesi, koordinatörlük sınırının tam olarak anlaşılamaması, hazırlanan raporların yeterince eleştirel hazırlanmaması gibi sorunların olduğu tespit edilmiştir. Bu sorunların çözümüne yönelik koordinatörlük ve rapor hazırlama gibi görevlerin Çocuk Hakları Kurulu' na devredilmesi önerilmiştir. Yine başka bir ilgili kurum olan Milli Eğitim Bakanlığı ise çocuk haklarını tanıtmaya faaliyetlerinin çocuk hakları bilinci oluşturma boyutunda

yetersiz kaldığı eleştirilmiş ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı çocukların katılım haklarını kullanma durumları yönüyle yetersiz bulunmuştur. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak Milli Eğitim Bakanlığı' nın yapısının çocuk haklarını tanıtmaya ve yaygınlaştırma boyutlarında sorumluluk üstelenmesi gerektiği ayrıca ders kitaplarının, ders içi etkinliklerin çocukların katılım haklarına uygun olarak düzenlenmesi gerektiği önerilmiştir. Bu önerilere ek olarak araştırmacı çocuk hakları adıyla bir dersin olması gerektiği önerisinde bulunmuştur. Yerel yönetimlerin çocuk hakları bilincine sahip olmadığı ifade edilmiş bu kurumların çocuk hakları konusunda önemi vurgulanmıştır. Bu sonuç çerçevesinde yerleşim yerlerinde çocukla ilgili konularda çocuk merkezli anlayışın hakim olması gerektiği önerilmiştir. Hükümet dışı örgütlerde aynı şekilde çocuk haklarını tanıtmaya, yaygınlaştırma konularında önemli bir yeri olduğu vurgulanmıştır. Hükümet dışı örgütlerin kamu-hükümet dışı örgüt iş birliğinin yetersiz olduğu eleştirilmiş, bu örgütlerin bir araya gelerek çocuk hakları konusunda birlikte çalışılması önerilmiştir. Karatay (2019) ise çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesinde önemli bir yere sahip olan sivil toplum kuruluşlarından Çocuk Vakfı'nın çalışmalarını inceleyip öneriler geliştirmiştir. Bu konuda Çocuk Vakfı'nın Türkiye' de çocukla ilgili konularda rehberlik yapma, seminerler düzenleme, politika geliştirme, yardım etme, sorun tespiti gibi konularda çalışmalarda bulunduğu tespit edilmiştir. Vakıf bu faaliyetleri bürokrasi, medya, uzman kişiler, STK'lar ile iş birliği içinde çalışarak gerçekleştirmiştir. Vakıf konuyla ilgili faaliyetlerini gerçekleştirirken bürokrasi boyutunda iş birliğinin yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda vakfın çocuk hakları konusunda etkililiğini artırmasında önemli bir özne olan bürokrasi boyutunda yeteri kadar destek alamadığını vurgulanmıştır. Vakfın etkililiği artırabilmesi için politika yapım sürecine dahil edilmesi gerektiği, bürokrasi boyutuyla iş birliğinin artması gerektiği önerilmektedir.

Türkiye'deki gündemde olan konulardan biride mevsimlik tarım işçiliği yapmak zorunda kalan çocuklardır. Göçe dayalı ve zor şartlarda yürütülen gezici tarım faaliyeti sırasından çocuklar eğitim başta olmak üzere birçok haktan mahrum kalmaktadır. Karaman (2013), mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitim hakkına erişim durumları ve sosyal beceri yeterliliklerini öğretmen görüşleri doğrultusunda incelemeyi amaçlamıştır. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştırılan çocukların eğitim haklarının engellendiği ifade edilmiştir. Bu engellemeden dolayı bu çocukların eğitim hayatlarının uzun süreli olmadığı belirtilmiştir. Bu sonuç doğrultusunda ise mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştırılan

çocukların kendilerini okula ait hissetmedikleri, utangaç oldukları dolayısıyla sosyal becerilerini yeterince geliştiremedikleri sonuçlarına ulaşılmaktadır.

Çocuk haklarının genel itibariyle yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakları boyutlarında ele alındığı görülmektedir. Çocuk hakları konusunda yapılmış çalışmalar incelendiğinde ise çocuk haklarının farklı boyutlardan ele aldıkları görülmektedir. Batur Musaoğlu (2012), Okul Öncesi Eğitim Programı'nın çocuk hakları kültürüne sahip bireyler yetiştirme düzeyini incelemeyi amaçlayan çalışmada; programın gelişme ve katılım haklarına daha çok yer verdiği, yaşama ve korunma haklarına yeterince yer vermediği ifade edilmiştir. Çelik (2020), çalışmada Türkçe ders kitaplarında en fazla gelişme ve yaşama haklarının ele alındığını ifade etmektedir. Pembegül (2019), bilim dergilerinin çocukların katılım ve gelişme haklarına sıklıkla yer verdiği sonucuna ulaşmıştır. Sarı (2019), incelediği çocuk kitaplarında en fazla gelişimsel haklara yer verildiğini ifade etmiştir. Toğrulca (2019), incelendiği hayat bilgisi öğretim programlarında en fazla katılım hakkına yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Çocuk haklarına ilişkin yapılmış çalışmalar incelendiğinde çocuk haklarının boyutlarına ayrı ayrı vurgu yapıldığı görülmektedir.

Çocuk hakları sadece ders programlarında, yazılı dokümanlarda değil hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Çocuk haklarının çizgi dizilerde, sosyal medya platformlarında farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir. Literatür incelendiğinde bu yönde çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bülbün Aktı (2014), çocuk haklarının kullanımı açısından incelediği çizgi dizilerde, çocuk haklarının daha çok olumlu yönde kullanıldığı ifade etmektedir. Çocuk hakları boyutları bakımından ise çizgi dizilerde daha çok yaşama ve gelişme haklarının öne çıktığı sonucuna ulaşmaktadır. Güngör (2019) ise çalışmada sosyal medya ortamında gerçekleşen çocukların hak ve istismarlarını incelediği çalışmada, çocukların yapılan sosyal medya paylaşımları sebebiyle özel yaşamın gizliliği, unutulma hakkı gibi haklarının ihmal ve istismar edildiği sonuçlarına ulaşmaktadır.

Çocuk hakları öğretimine yönelik kullanılan materyallerin, çocukların haklarını öğrenmelerinde etkili olduğu bir gerçektir. Bal (2019) çocuk hakları öğretiminde materyal kullanımının etkisini araştıran çalışmada, çocuk hakları ve çocuk hakları eğitimi ile ilgili öğretmenlerden oluşan bir sosyal medya grubu oluşturulmuş, konuyla ilgili sorunların çözümünde bu grubun etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çocuk

hakları eğitimine yönelik paylaşılan etkinliklerin katılım hakkı ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin çocuk haklarıyla ilgili karşılıklı fikir alışverişinde bulunduğu grupta, öğretmenlerin konuyla ilgili bilgi ve farkındalıklarının da arttığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Hareket (2018) ise, BM Çocuk Hakları Bildirgesi doğrultusunda hazırlanan kitaplardan oluşan serinin bir öğretim materyali olarak kullanıldığı çalışmada, çocuk hakları öğretimine yönelik olarak kitaplarla verilen eğitim sayesinde çocuk haklarına dair öğrencilerinde algı ve farkındalık durumlarının arttığı sonucuna ulaşmaktadır. Aynı şekilde sınıf öğretmeninde konuyla ilgili bilgi ve beceri seviyesinde olumlu bir artış yaşandığı ifade edilmektedir. Çocuk hakları eğitiminde materyal olarak kullanılan kitap serisi sayesinde, öğretim sürecinin daha eğlenceli ve kalıcı öğrenme sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu çalışmalar ışığında bu araştırmada, Türkiye’de çocuk hakları üzerine yapılmış tezlerde nasıl bir eğilim göstermektedir ve eğilimi etkileyen faktörler nelerdir? Problemine cevap aranacaktır. Bu temel probleme ilişkin araştırılan alt problemler şunlardır: Türkiye’de çocuk hakları üzerine yapılmış araştırmalarda,

1. Çocuk haklarını ele alan tezlerin betimsel özelliklerini belirten desen, örneklem, veri toplama ve veri analizi nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Çocuk hakları konulu tezlerde çocuk hakları öğretiminde kullanılan materyaller ile yöntem ve tekniklerden hangileri tercih edilmektedir?
3. Çocuk haklarını ele alan tezlerde çocuk haklarının hangi boyutları öne çıkarılmıştır?
4. İncelenen tezlerde çocuk hakları bilincinin kazandırılması boyutunda hangi boyutlar öne çıkmaktadır?

Çalışmada bu sorulara cevap aranacaktır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Türk araştırmacılar tarafından Türkiye’de yürütülmüş çocuk hakları ile ilgili tez çalışmalarının incelenmesi ve meta sentez yöntemi kullanılarak bu alanda ülkemizde nasıl bir eğilim olduğunun ortaya konulmasıdır. Literatür incelendiğinde 2012-2020 yılları arasında, 20 adet tez çalışmasının meta-sentez yöntemine bağlı kalınarak yürütüldüğü görülmektedir. Bu meta-sentez çalışmaların konularına bakıldığında genel itibariyle eğitim alanında olduğu göze çarpmaktadır. Fakat

çocuk hakları konusunda meta-sentez çalışmasına rastlanamamıştır. Bu doğrultusunda çocuk hakları konusunda belirlenen çalışmaların bulgularına bağlı kalınarak, ilgili çalışmaların meta-sentez yolu ile incelenip sentezlenmesi ve sentez sonuçlarından yeni bulgulara ulaşılması amaçlanmıştır.

Önem

Çocuklar toplumların geleceğe dair umutlarını yeşertecek olanlardır. Sürekli değişen ve gelişen dünyada çocuğa yönelik algı ve bakış açısında da önemli değişiklikler olmuştur. Eski dönemlerde çocuk, çocukluk gibi kavramlar konuşulmazken günümüzde insanlar hayatlarının odak noktasına çocuklarını koymaktadırlar. Çocuğa önem veren toplumların insan haklarına saygılı, demokratik toplumlar olacakları ortadadır. Bu sebeple çocuklara daha küçük yaşlarda sahip olduğu hakları öğretilmesi gerekmektedir. Akyüz (2018) çocuk hakları eğitimiyle çocukların, hak ve sorumluluklarını bilen, demokratik değerleri anlayan ve uygulayan, içinde yaşadığı topluma karşı sorumlu davranan, gelişmiş bir yurttaş bilincinde olan, hak ihlali, ihmal ve istismar gibi durumlarda kendisini koruyabilen bireyler yetişmesini sağladığını belirtir.

Sosyal bilimler alanında sürekli yeni araştırmalar yapılıyor ve bu araştırmalardan yeni bulgulardan da yeni verilere ulaşıyor. Türkiye’de de çocuk hakları konusunda yapılmış pek çok çalışma ve yeni veriler elde edilmiştir. Ancak çocuk hakları konusunda mevcut araştırma bulgularından yola çıkarak, bir sentez ortaya koyan araştırma bulunmamaktadır. Çocuk hakları konusunda nitel çalışmaların meta-sentez yöntemi ile incelenmesi ortaya bir bütünlük ortaya koyması bakımından çocuk hakları konu alanında çalışmalar yürüten hukukçu ve akademisyenlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın çocuklarla sürekli iç içe olması nedeniyle öğretmenlere, çocukların haklarını koruma ve kullanmalarını destekleme yönüyle yöneticilere, haklarını bile çocuklar yetiştirme yönüyle ebeveynlere, çocuk haklarının daha işlevsel olması yönüyle politika belirleyicilere ve özellikle bu alanda çalışan araştırmacılara da ilham vereceği düşünülmektedir. Farklı çalışma bulgularının sentezlenmesi ile sunulan bu bilginin çocuk hakları konu alanında bütüncül bir bakış açısı ortaya koyması yönüyle toplumların geleceğini oluşturan çocuklar açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Sayıtlar

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların farklı metotlar uygulanması tezlerdeki farklı eğilimleri yansıtmaktadır.

Sınırlılıklar ve Kapsam

1) Bu çalışma çocuk hakları konusunda 2008-2020 yılları arasında nitel yaklaşım ile yürütülen doktora ve yüksek lisans tezlerinin bulgularını kapsamaktadır.

2) Çalışmanın örneklemini, Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan 28 adet tezi kapsamaktadır.

3) Yayınlanma dili Türkçe olan tezleri kapsamaktadır.

Tanımlar

Çocuk Hakları: Çocukların özel durumlarını dikkate alarak bir takım yükümlülük ve sorumlulukları içeren haklardır (Aktürk, 2006).

İnsan Hakları: Tüm insanların hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan oluşlarından dolayı eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkına sahip olmasıdır. Herkes, cinsiyet, ırk, renk, din, dil, yaş, tabiiyet, düşünce farkı, ulusal veya toplumsal köken, zenginlik gibi fark olmaksızın kanun karşısında eşittir (Arı, 2018).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde hak, insan hakları, çocuk ve çocukluk kavramı, çocuk hakları, çocuk haklarının tarihsel gelişimi, çocuk hakları eğitimi kavramlarına yer verilmiştir.

Hak

İlk insandan günümüze kadar olan süreçte, hak kavramı üzerinde çokça konuşulmuş ve çeşitli mücadeleler verilmiştir. Literatürde farklı hak tanımları yapılmıştır. “Hak, hukuk düzenince tanınmış, sınır, konusu, kullanılma şekli ve koşulları gösterilmiş, yararlanılması toplumca sağlanmış özgürlüklerdir” (Yavuz, Duman ve Karakaya, 2016, s.50), “Adaletin, hukukun getirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2021), olarak tanımlandığı görülmektedir. Sosyal bir varlık olan ve yaşamı diğer insanların varlığına mecbur olan insanoğlu, her çağda hayatı düzenleyen kurallara ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç çeşitli kuralların doğmasına yol açmıştır. Şahin, Tuğrul ve Tepe’ye göre insanoğlunun içinde yer aldığı toplumlarda her bir bireyin ayrı ayrı insan hakları bilgisine temel düzeyde sahip olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin, başkalarının ve kendilerinin haklarını korumaları için ise temelleri etiğe dayanan insan haklarını bilmeleri önemli ve gereklidir (2015). Yavuz ve arkadaşları insanı toplum halinde yaşayan bir varlık olarak tanımlar ve sosyal hayatın aynı zamanda belirli bir düzeni olması gerektiğini savunur. Bu düzenin sağlanması için ise toplumsal kurallara ihtiyaç duyulur ve böylelikle bireyler kendilerine ve diğer bireylere aynı zamanda da devlete veya yaşadığı topluma karşı davranışlarını ve tutumlarını düzenler (2016).

Hak kavramı üzerine birçok tanım yapılmış, hakkın ne olup olmadığına dair görüşler öne sürülmüştür. İnsanların zaman içerisinde toplumsal hayata geçişi ile birlikte hak kavramı ortaya çıkmıştır. İnsanın sadece insan olduğundan dolayı doğuştan tüm haklara sahip olduğu düşüncesi yenidir. Bu noktada yeni ifadesi hukuki anlamda, modern çağ ile birlikte anayasada bu hakların yer alması anlamı taşımaktadır. Felsefi anlamda insanlar arasındaki adaletsizliğe ve birtakım insanlara tanınan ayrıcalıklara karşı çıkan fikirlere, İlkçağ’ dan itibaren rastlanmaktadır (Çalık, 2017). Devlet, insanların doğuştan getirdiği hak ve özgürlüklerinin olduğunu ve bazı sınırlamalara giderek insanların hak ve özgürlüklerini koruyacağını bildirmiştir. Hak genel anlamda, devletin hukuk düzeni ve yasalar vasıtasıyla güvence altına aldığı durum olarak ifade edilebilir (Çeçen, 2020).

Emini (2004) ve Kaya (2011) hak yetkisinin kullanılmasının etkili bir hak bilinci sayesinde önem, anlam kazandığını söylemişlerdir. Kaya (2011) hak kavramının sınırlarını belirlemek için çok sayıda görüş ve teorinin ortaya atıldığını, hak ve hukuk kavramlarında özü, esası ve niteliği konusunda tek bir görüş olmadığını ifade etmiştir. Hak kavramının bir diğer tanımı ise “Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk” (TDK, 2021) şeklinde olduğunu görülmektedir. Hak tanımlarına bakıldığında hakkın, yasalar ve hukuk kuralları çerçevesinde şekillendiğini, doğru olana yönelik bir kavram olduğunu söylemek mümkündür.

Hak kavramı yapısı itibariyle hukuki olarak birçok içeriği barındırmaktadır. Hak kavramı gerek günlük dilde gerekse hukuk dilinde farklı anlamları ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Hukuki olarak tanınan hak kavramı, sınırları, şekli, konusu belirlenerek toplumun faydasına sunulan özgürlükleri içerir. Hukuksal yapı sayesinde bireyler özgür iradelerini kullanabilirler. Bireyler kendi değerlendirmeleri sonucunda, iradeleri ile seçim yapabilirler (Uçuş, 2013). Hukuk kavramı bir düzeni ifade ederken hak kavramı ise hukuk düzeni çerçevesinde korunan yararı ifade eder. Hak, hukuki düzen aracılığıyla kişilere verilmiş yetkilere ve bu yetkileri kullanarak kişinin seçimine bırakılan yarar durumu şeklinde tanımlanabilir (Karaman Kepenekçi, 2008).

Toplumların örgütlü yapıya geçişi sonucunda, devletler oluşmaya başlamıştır. Devletler, insanın doğumu itibariyle sahip olduğu hakları onaylayarak, bu hakları korumayı görev edindiğini ifade etmiştir (Buchanan, 2013). İnsanlarda hak ve özgürlüklerinin korunmasına karşılık birtakım kısıtlamaları kabul etmiştir. Bu noktada hak kavramı, devlet ile toplumlar arasında hukuk aracılığıyla güvence altına aldığı bir durumu göstermektedir (Walker, 2018). Hak ile hukuk kavramları arasında çok taraflı bir ilişki söz konusudur. Hakkın, hukuku ortaya çıkaran tarafının yanında, hukukun ise hakkı koruyan bir tarafı mevcuttur. Bu nedenle hak ve hukuk kavramlarının bir bütünlük oluşturduğu ve birbirinden ayıramayacağı söylenebilir (Karagöz, 2002). Bireylerin kanunlar aracılığıyla hukuki anlamda korunduğu yetkileri hak olarak tanımlamak mümkündür. Haklar sayesinde güvenli ve huzurlu bir ortam oluşurken, aynı zamanda bireyler özgürlüklerini sınırlayan durumlardan kendilerini korumuş olurlar. Neticede hukuk sayesinde toplumsal düzeni ifade ederken, hukuk düzeninin korunmasını ise hak ifade etmiş olur (Hançer, 2019).

Toplumda birçok farklı alanda kullanılan hak kavramını oluşturan çeşitli alt unsurların bulunduğunu söylemek mümkündür. Erdoğan (1993), hak kavramını oluşturan alt unsurların yetki, talep ve tanınma, saygı gösterilme olduğunu ifade etmiştir. Yetki, hak sahibinin hakkı kullanma durumu ile ilgili olan takdiridir. Bu durum her hakkın sahibi tarafından kullanılacağı anlamına gelmez. Bu bağlamda yetki, hakkı kullanma konusunda kişinin zorunluluğunun olmadığı anlamını taşımaktadır. Talep, hakkın kullanımı ile ilgili kişinin başvuruda bulunması olarak ifade edilebilir. Tanınma ve saygı gösterilme ise hak sahibi kişinin haklarının başkaları tarafından kabul edilmesidir. Bu alt unsurlar bir araya gelerek hak kavramının temelini oluşturmaktadır.

İnsan Hakları

Çocuk hakları kavramı incelenmek isteniyorsa öncelikle çocuk haklarının ana kaynağı olan insan hakları kavramının analiz edilmesi gerekmektedir. Çocuk hakları kavramının kaynağının insan haklarına dayandığı literatür tarafından da desteklenmektedir. İnsan hakları kavramını içerisinde barındıran hak kavramı insanın sadece insan olmasından dolayı sahip olduğu, insanı bütünsel bakış açısıyla ele alan, insanın onurunu koruyan bir ifadedir (Gülmez, 2001). Buradan hareketle insanın onurunun korunması, insan haklarının güvencesi altında olduğu söylenebilir. Kuçuradi (2011) de insanın sırf insan olması sebebiyle önemli ve korunmaya değer bir varlık olarak özel bir konuma sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerin “insanın önemi, değeri ve onuru” nun korunmasına vurgu yapmaktadır (Kuçuradi, 2011). Beitz (2009), herkesin insan haklarına sahip olduğunu ifade ederek bu hakların sorumluluk ve saygı gibi kavramlarla sosyal olarak yaygınlaştırılabileceğini öne sürmüştür. Alston ve Goodman (2013), insan haklarını oluşturan üç ana unsurun hukuki, siyasi ve ahlaki boyutlar olduğunu belirterek bunların birbiriyle ilişkilerinin insan haklarının varlığını etkilediğini ifade etmişlerdir. Hukuki hak boyutunu ele alacak olursak komşu hakkı, yetim hakkı gibi olarak nitelendirilen haklar hukuki hak kapsamına girmemektedir. Çünkü hukuken hak sahibi olabilmek için, hakkın hukuki bir dayanağı olması gerekmektedir (Çalık, 2017).

İnsan hakları kavramı günümüze dek önemini artırarak gelmiştir. İnsanlar günlük hayatında farkında olmadan, değerini yeterince bilmeden, insan hakları ile birlikte yaşamaktadır. İnsanın bir yerden bir yere özgürce seyahat edebilmesi, fikirlerini özgürce açıklayabilmesi, başkalarıyla çeşitli yollardan haberleşebilmesi gibi daha pek çok hak

farkında olmadan yararlandığı haklara örnektir (Çiftçi, 2006). İnsan hakları konusu tarihin eski dönemlerinden süregelen, üzerinde düşünülen bir kavram olmuştur (Çüçen, 2011). Eski çağlarda toplumlar tarım toplumu olduklarından *grup hakları* üzerinde durulmuştur. Bu çağlarda belirli gruplara, sınıflara mensup olanlar daha fazla hakkı elinde bulundurmaktadır. Modern çağlara gelindiğinde ise tam tersi bir durum olarak grupların değil, bireylerin hakları savunan düşünceler yaygınlaşmaya başlamıştır (Taş ve Günay, 2015). İnsan hakları konusu, sanayileşmenin artmasıyla birlikte hakları gözeten bildiriler ve anayasalarda bulunmaya başlamıştır. İnsan hakları konusu gerçek anlamda 20. yüzyılın ikinci yarısında *refah toplumuna* geçilmeye başlanan dönemde ele alınmıştır (Çalık, 2017).

İnsan hakları kavramının, toplumdaki tüm insanları kapsayan bir niteliği bulunmaktadır. Fakat zamanla toplumda yaşayan bazı gruplar için özel düzenlemelerle haklarının korunması gereksinimi hissedilmiştir. Bu noktada çocuklar özel düzenlemelerle sayesinde birtakım haklara sahip olmuştur (Yılmaz, 2019). Bu sebeple, çocukların sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri tanımlayan ve bu hakların korunması ve kullanılmasına ilişkin yöntemleri içeren “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” devletlerin çoğu tarafından onaylanmıştır (Dikmen, 1998).

İnsan haklarının geçirmiş olduğu süreç incelendiğinde ilk uygarlıklardan günümüze dek büyük çabalar yer almaktadır. Bu verilen çabaların sonucunda insanlık adına evrensel değerler ortaya çıkmaya başlamıştır (Gülmez, 2001). Tarihsel süreç içerisinde ilk çağlarda insana verilen değer zaman içerisinde değişime uğramıştır. Zaman geçtikçe insan hakları bilinci ortaya çıkmıştır. Bu bilinç toplumları derinden etkiledi ve devrimler ortaya çıkmıştır (Kalender, 2018). Orta Çağ’a gelindiğinde ise insan düşüncesinin değerinin olmadığını, bunun yerine din merkezli öğelerin değerli olduğu görülmektedir. Yeni Çağ’da aydınlanma dönemi Rönesans hareketleri ile birlikte, Orta Çağ’ın din temelli düşünce yapısı zayıflamaya başlamıştır (Güven, 2020). Aydınlanma döneminin önemli temsilcisi Jean-Jacques Rousseau’nun “toplum sözleşmesi” adını verdiği eseri Amerika ve Avrupa’da etkisi altına almıştır. 1739’da Fransa’da da İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi’nin yayınlanması ile günümüzdeki insan haklarının temeli atılmıştır. Bu beyanname ile insanların doğuştan eşit olduğu ve insanın doğuştan kazandığı haklarla birlikte dünyaya geldiği fikirleri ortaya atılmıştır. İnsanların temel hakları olan; yaşama, eğitim, sağlık, özel yaşamın gizliliği, seçme seçilme hakkı gibi

haklar bu beyanname ile gelişim göstermiştir. Bu haklar 10 Aralık 1948’de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde de kendilerine yer bulmuştur (Çüçen, 2011).

İnsan hakları hukuku sanıldığıının aksine 20. yüzyılda başlamamıştır. Toplumlar insanlık tarihi sürecinde, toplumun rahatlık ve adalet içinde yaşaması için çeşitli iyi davranış düzenlemeleri geliştirmiştir. Adalet, doğruluk gibi insani vasıflar dinlerin temellerinde bulunan değerlerdir. 18 yüzyıla dek ne Batı ne de Doğu toplumlarında insan haklarına dair geniş kapsamlı uygulamalara rastlanmamıştır (Birinci, 2017). Günümüzdeki insan hakları belgelerinin temellerini oluşturan Magna Carta (1215), İngiliz Haklar Senedi (1689), İnsanın ve Yurttaşın Hakları Fransız Bildirgesi (1789) ve ABD Anayasası ve Haklar Senedi’ni (1791) insan haklarının yazılı öncüleri olarak görülebilir. Fakat bu belgelerin birçoğu kadınları ve azınlık grupların haklarından söz etmiyordu. 20. yüzyıla gelindiğinde, 10 Aralık 1943’te 30 maddelik BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi [İHEB]’nin kabulüyle kadınları, azınlık grupları da kapsayan, tüm insanlığı içine alan, herkesin sadece insan olmasından dolayı sahip olduğu hakları ortaya koyan beyanname benimsenmiştir. İHEB, yapısı itibarıyla evrensel, geri alınamaz ve devredilemez, bölünemez, birbiriyle bağlantılı, insanların eşitliğine dayalı, insanın temel gereksinimlerini içeren ve bu hakları kabul eden insanlara bazı sorumluluklar yükleyen ilkelere sahiptir (Çeçen, 2020). Bu noktada İHEB’te yer alan bazı ilkeleri açıklamakta faydalı olacaktır. İHEB’ in evrensel olması, dünyanın her yerindeki insanlar ve çocuklar için kısacası tüm insanlığı kapsayan bir niteliğe sahip olduğunu, insan haklarının geri alınamaz ve devredilemezliği ise insanın haklarını kaybedemeyeceğini, insan haklarının bölünemezliği, insan haklarının gerekli olmadığı sebebiyle insanın elinden alınamayacağını, birbiriyle bağlantılı olma durumu ise hakların birbirini tamamlama özelliğini ifade etmektedir (Flowers, 2010).

İnsan hakları ile çocuk hakları arasında ayrılmaz bir ilişki olduğu söylenebilir. Çocuk haklarının toplumun insan hakları güvencesine temel olduğu ifade edilebilir. Bunun yanı sıra çocuk hakları, insan haklarının içinde özel bir tanıma sahiptir (Kurt, 2015). Bu durum çocukların, insan hakları belgesinde bulunan hakların yanı sıra farklı ve özel olarak bazı haklara da sahip oldukları anlamına gelir. Çocuğun bu özel haklara sahip olmasının nedenleri arasında; özel bir gelişim evresinde olmaları, görüşlerine sıklıkla başvurulmaması, çocuğun henüz oy hakkının bulunmaması, haklarının ihlali söz konusu olduğunda hukuki yollara başvuramamaları söylenebilir (Koman, 2011, s.34).

Çocuk ve Çocukluk

Çocuk ve çocukluk kavramı tarihin çeşitli dönemlerinde yaşanan topluma ve kültürel özelliklere göre değişiklik göstermiştir. İlkel zamanlarda çocuk, çocukluk, çocuk hakları gibi kavramlar konuşulmazken, modern toplum sürecine geçiş ile birlikte çocuk kavramı üzerine yoğunlaşmalar başlamıştır.

Çocuk ve çocukluk kavramları ayrı anlamları karşılayan iki ifadedir (Karadoğan, 2019). Çocuk üzerine yapılan çalışmalarda çocuğun insanlık tarihi boyunca var olduğu, çocukluğun ise modern bir ifade olduğu söylenmekle birlikte çocukluğun insanlık tarihi boyunca var olacak olan bir dönem olduğu belirtilmektedir (Atila Demir, 2022). Çocukluk kavramı sadece fiziksel büyümeyi değil içerisine sosyal, zihinsel ve duygusal gelişim gibi farklı boyutları içeren özel bir devredir (Şahin, 2020). “Çocuk, doğanın bir armağanıdır, çocuk imgesi ise insanın yarattığı bir şeydir” (Elkind, 2000, s.35) ifadesiyle Elkind çocuk ile çocukluk kavramının farkına dikkat çekmektedir.

İnsanın, doğumundan ergenlik dönemine kadar geçirmiş olduğu dönemi çocuk olarak tanımlanabilir (Aktürk, 2006). Çocukluk dönemi, insanın psikolojik ve beden yapısı itibarıyla en yetersiz olduğu bir süreci içine almaktadır. Geleneksel toplumlarda çocukluk dönemine yeterince önem verilmemektedir. Bu tip toplumlarda kas gücü önem arz ettiği için yetişkinler daha itibarlıdır (Güçlü, 2016). İnsanlık sanayileşme süreci geçişi ile birlikte modern toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Modernleşme süreci ise eğitim ile elde edilen bilgi ve beceriye olan gereksinimi hissettirmiştir. Bu noktada, toplumsal gereksinimleri giderebilecek özel bir dönem olarak, çocukluk bu şekilde ortaya çıkmaktadır (Aktürk, 2006). “Çocuklar göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajdır” (Postman, 1995, s.7), ifadesiyle Neil Postman çocukların toplumların geleceği için ne denli önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Yine bu bağlamda “Aslında çocuğu konuşmak insanlığı konuşmaktır” (Şirin, 2012, s.16) görüşü çocuğun insanlığın bir parçasıyken, aynı zamanda çocuğun insanlık ile olan karşılıklı etkileşimini ifade etmektedir.

Çocuk kavramının tanımları incelendiğinde “bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız; uşak” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (TDK, 2021). Franklin (1993) ise çocuk ve çocukluk kavramlarının yeterince anlaşılabilmesi için beş noktanın ortaya konulması gerektiğini ifade eder. Birincisi,

çocukluk belirli bir sabit döneme ait tek bir evrensel deneyim ifade etmez. Çocukluk ve yetişkinlik çizgisi değişkenlik belirtir ve var olan çocukluk kavramının geçici olduğu kanıtlanma ihtimali de bulunmaktadır (Karadoğan, 2019). İkincisi, iki yaş grubu arasındaki ayırım çizgisi sadece keyfi değil ayrıca tutarsızdır. Örneğin; Britanya’da cinsellik, seçim gibi bazı faaliyetler farklı yaşları yetkin görmektedir. Bu durumda insanlar bazı faaliyetler için küçük görülürken bazı faaliyetler için büyük görülebilmektedir (Güçlü, 2016). Üçüncüsü, çocuklar olumsuz bir biçimde “yetişkin olmayanlar” olarak tanımlanmaktadır. Çocukluk kavramı bebeklikten on sekiz yaşına kadar olan geniş bir dönemi kapsamaktadır (Gür, 2019). Bu noktada bütün çocuk diye ifade edilen bireylerin, birtakım faaliyetleri yerine getirememekte benzer oldukları varsayılmaktadır. Örneğin; dört yaşındaki bir birey ile 16 yaşındaki bireyin ihtiyaç, beceri ve kapasiteleri birbirinden farklı olduğu halde her ikisi de “yetişkin olmadıkları” için çocuk olarak kabul edilebilmektedir (Koyuncu Şahin ve Akman, 2018). Dördüncüsü, çocuk kavramı kronolojiden ziyade iktidarla ilişkisi bulunmaktadır. Beşincisi ise, çocukluk kavramı oldukça yeni bir buluş olduğudur (Franklin, 1993). Aynı şekilde Aries’te çocukluğun yeni bir buluş olduğunu, modern çocukluk fikrinin burjuvazi ve aristokrasiye ait olup, alt sınıf ailelerin çocuklarını kapsamadığını ifade etmektedir (Aries, 1962; akt. Toran, 2012, s.2).

Hukuki bakımdan çocuk anlamı iki şekilde kullanılmaktadır. Birinci anlamda küçüklüğü yetişkinlikten ayırmak için, ikinci anlam ise anne babayla olan soybağını ifade etmek için kullanılmaktadır. Çeşitli hukuk dallarında çocuğu korumak amacıyla erginlik yaşı olan 18 yaş altında da bazı sınırlamalar getirilmiştir (Aktürk, 2006). Örneğin; 11 yaşın altında çocuklar için cezai ehliyet yokken, 11-18 yaş arasındaki çocukların cezai sorumluluklarını birbirinden farklılık göstermektedir. İş hukukunda belli yaşın altındaki çocuklar çalıştırılmazken, eğitim hukukunda zorunlu eğitimle ilgili düzenlemeler yapılmıştır (Cengiz, 2012). Çocuğun erginlik yaşından önce evlendirilmesi vasisinin rızasına bağlıyken, evlenebileceği daha küçük yaşlar için ise Medeni Kanun’da düzenlemeler bulunmaktadır (Aktürk, 2006).

Çocukluk anlayışı tarihsel süreçte değişik şekillerde toplumsal hayatta kendisine yer bulmaktadır. Geleneksel çocukluk anlayışı, Rönesans, reform, sanayileşme ve aydınlanma süreçleriyle değişmiştir (Sormaz ve Yüksel, 2012). Matbaa, televizyon, bilgisayar ve internet gibi gelişmeler modern çocukluk anlayışına geçişte önemli rol

oynamaktadır. Modern çocukluk anlayışı ile birlikte çocuk ile yetişkin arasındaki farklılıklar yok olmaya başlamıştır (Özkan,2016). 21. yüzyıl ile birlikte modern toplum yapısı ile yakın ilişkili olan kapitalizmle birlikte küreselleşme ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak çocuklukla ilgili olarak *çocukluğun yok oluşu, acele ettirilmiş çocukluk ve tüketici çocuk* gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylelikle daha az meraklı, içe dönük, doğadan kopmuş, yaratıcılıktan yoksun, tüketime yatkın bir çocukluk ortaya çıkmış olmaktadır (Sormaz ve Yüksel, 2012).

Çocuk Kavramının Tarihi

Değişen toplum yapısı ve kültürel yapı itibariyle bütün insanlığı içerisine alan çocuk tanımından bahsetmek güç görülmektedir. Çünkü çocuğun içerisindeki bulunduğu kültürden, coğrafyadan, siyasetten etkilenerek büyüyeceği ortadadır. Çağlar boyunca çocuğun toplum içerisindeki konumu değişerek günümüze gelmiştir. Bu sebeple çocuk olarak adlandırılan kavramı daha iyi ifade edebilmek için çocuğun tarihsel süreç içerisindeki konumuna ana hatları ile bakmak daha yararlı olacaktır.

Antik çağ Yunan uygarlığında erkek çocukların, kız çocuklardan daha üstün tutulduğu, erkek çocukların eğitime daha çok önem verildiği görülmektedir. Bu dönemde babalar çocuklarının gideceği okulları belirleyen, eğitimi ile ilgili kararları alan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır (Tan, 1989). Yine bu dönemde okullar ücretli olduğu için, fakir aile çocuklarının gittiği okullar ile varlıklı aile çocuklarının gittikleri okullar farklılık göstermektedir. Bu sebeple varlıklı ailelerin çocukları daha şanslı bir konuma sahiptir (Şahin, 2020). Erkek çocuklar soyun devamı sağladığı düşüncesi sebebiyle, miras konusunda da hak sahibi olduğu izlenmektedir. Bu dönemde erkek ve kız çocukların eşit haklara sahip olmadığı görülmektedir (Erdemir ve Erdemir 2012). Roma uygarlığında da, Yunan dünyasında olduğu gibi cinsiyet ayrımı, varlıklı yoksul gibi sebeple çocuğun dışlandığı görülmektedir. Roma döneminde çocukların sayısal çokluğu nüfus ve güç göstergesi olarak algılanmaktadır (Çığır Dikyo, 2020). Bu sebeple ailenin büyümesi için bazı durumlarda annenin ölümünden sonra tekrar evlilik ya da evlat edinme gibi yollara başvurulduğu gözlenmektedir. Yine bu dönemde köle anne babadan doğan çocuğun köle olarak doğduğu görülmektedir (Erdemir ve Erdemir 2012). Antik Çağ döneminde çocuk algısına bakıldığında genel olarak çocukların yaşama dair haklarının dahi başkalarının elinde olduğunu, çocuğa ve çocukluğa değer verilmediği, cinsiyet ayrımcılığı, sosyal statü farklılıklarına dayalı ayrımcılıkların görüldüğü söylenebilir.

Çocukluğun tarihi hakkında öncü araştırmacılardan olan Aries, 1600'lere kadar ayrı bir çocukluk kavramının olmadığını, çocuğun sadece temel ihtiyaçlarının giderildiğini ayrıca günümüzdeki gibi çocukların özel bir şekilde ilgi görmediğini belirtmiştir (Karadoğan, 2019). Ayrıca Aries Orta Çağ'da çocukların kendilerine özgü kıyafetleri, oyuncakları, yiyecekleri olmadığını, çocukların yedi yaş itibariyle yetişkin gibi görüldüğünü, Orta Çağ'da çocukluk duygusunun olmadığı, çocukların *minyatür yetişkin* gibi görüldüğü ifade etmektedir. Bu devirde yetişkinlerin çocuk ve çocukluk kavramı hakkında bilgi sahibi olmadıkları göze çarpmaktadır (Aries, 1973; akt. Onur, 2005 s.19).

Eski dönemlerdeki toplumlara bakıldığında çocukluk, insan hayatından farklı bir süreç olarak görülmemektedir. Eski Yunanlılarda ise çocuk ve gençler için kullan ifadeler, özel bir yaş sınırlaması oldukça belirsiz olmakla birlikte, bebek ile yaşlılık arasında kalan her dönemi içermektedir (Aybar, 2022). Orta Çağ'da da çocukluk göz ardı edilerek belirgin bir çocukluk sınırlandırılmasına rastlanmamaktadır. Orta Çağ toplumlarında çocuk, yetişkinlerin dünyasına sıkıştırılmış, çocuğun gereksinimlerinde yeterince önem verilmemiştir. Kısacası Orta Çağ'da çocuğa yönelik bir bilincin olmadığı söylenebilmektedir (Akyüz, 2001).

Çocukluk kavramının bilinirliği, çocukluğun yetişkin yaşamından ayrı bir gelişimsel dönemi kapsadığı düşüncesi 17. yüzyıl ve sonrasında ortaya çıkmıştır (Özcan, 2017). Aries eserinde 17. yüzyıla dek ayrı ve özel bir çocukluk kavramının olmadığını, çocukları yetişkinlerden farklı kılan özelliklerin bilinmediğini, çocukluk duygusu hakkında bilgi sahibi olunmadığını, Orta Çağ'da çocuğu ifade edecek kelimelerin dahi olmadığını ifade etmiştir (Karadoğan, 2019). Ayrıca Orta Çağ'da çocukluk, geçiştirilen daha çok önem verilen yetişkinliğe hazırlık evresi olarak görülmüştür. Bu dönemde çocuklar *küçük yetişkinler* olarak görülmüş, çocuklar yetişkinlere benzer şekilde giyinmiş onlarla aynı faaliyetler içinde bulunmuş, iş gücüne katkı sağlamışlardır (Aries, 1962; akt. Özcan, 2017).

Toplum ve nüfus bilimci araştırmacılardan olan Philippe Aries, 1960 yılında yayımlanan *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien regime* (Eski devirlerde çocuk ve aile yaşamı) eseriyle çocukluk hakkında yazılan çalışmalara öncülük etmiştir. (Tan, 1989). Aries 16. yüzyıl öncesinde çocukluk kavramının olmadığını savunuyordu. 18. yüzyıla gelinceye dek çocukluk ve ergenlik için kullanılan ifadeler birbiri ile iç içeydi.

Aries'e göre eski uygarlıklar sanatlarında çocuğa yer vermemiştir (Wilson, 1980). Gerçek yaşamda olduğu gibi sanat eserlerinde de çocukluğun geçiştirilmesi geren, çabuk biten bir dönem olduğu düşüncesi görülmektedir (Tan, 1989). Bu bağlamda Heywood ise çocukların 18. yüzyıla gelinceye dek eksik yetişkinler olarak görüldüğünü ifade etmiştir (Heywood, 2003; akt. Özcan, 2017, s.95).

Çocuğa ve çocukluk kavramına bakış, küresel ölçekte yaşanan gelişmelerden de derinden etkilenmiştir. Tarih boyunca iş gücü olarak yaygın bir şekilde kullanılan çocuklar, sanayii devrimi ile birlikte emeği sömürülen ve daha da güçsüzleştirilen grupların başında gelmiştir. Özellikle yoksul ailelerin çocuklarının iş gücü olarak sıkça kullanılması ve buna bağlı olarak çeşitli hastalıkların ve gelişimsel bozuklukların ortaya çıkması, söz konusu bu çocukların çocukluklarını yaşamadıkları anlamı da taşımaktadır (Sağlam ve Aral, 2016). Sanayide makineleşmenin artması, teknolojik imkanların gelişmesi gibi faktörlerle çocukların okullara yönelme süreci de hız kazanmıştır. Kas gücünün yerini akademik bilgi ve becerilerin almasıyla okullaşma süreci ve eğitime yönelme de artmıştır. Özellikle aileler tarafından çocukların geleceği düşünülerek eğitimlerine önem verilmesi fikri modern dönemin en önemli belirtilerindendir (Cordes, 2009). Orta Çağ'dan sonra bilimsel gelişmelerin hız kazanmasıyla meydana gelen Aydınlanma Çağı'nda çocuk haklarına ilişkin ilk fikirler ortaya atılmıştır. Çocukların korunması gerektiği, çocukluğun masumiyetle eş değer olduğu görüşleri bu çağdaki düşünürler tarafından öne sürülmüştür. Buna karşın Aydınlanma Çağı'ndan daha sonra gelen Sanayii devrimi ile kazancın ve paranın her şeyin üstünde tutulması ile çocukların haklarından yoksunlaştığını ve her türlü iş için zor koşullar altında çalıştırıldığını söylemek mümkündür (Sağlam ve Aral, 2016).

Çocuğa ilişkin algıların oluşmasında din oldukça önemli bir etkidir. Hristiyanlıktaki vaftiz anlayışı, çocuğun kirli olduğu ve bir günah sonucu doğduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu nedenle dinin hüküm sürdüğü çağlarda insanların çocuğa karşı bakış açılarının olumlu olmadığını söyleme mümkündür (Demirörs, 2020). Bunun yanı sıra farklı teorisyenler tarafından ortaya atılan görüşler sonucunda bu düşüncelerin değişiklik gösterdiği de görülmektedir. Özellikle John Locke tarafından öne sürülen çocuğun boş olarak dünyaya geldiği fikri, insanların çocuğa bakış açısını önemli ölçüde değiştirmiştir (Karakuş Öztürk, 2017). Bu görüş çocuğa herhangi bir kötülüğün ya da iyiliğin yüklenmemesi anlamı taşımaktadır. Bundan dolayı çocuğun davranışlarını ve

düşüncelerini çevrenin yönlendirdiği ve her davranışın altında çevresel bir etkinin olduğu söylenebilir.

İnsanlık tarihinin en zorlu süreçlerinden olarak tarif edebileceğimiz Dünya Savaşları'nın bitmesi ile ortaya çıkan nitelikli insan eksikliği çocukların önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bundan dolayı son yüzyılda çocukluğa ait önemli gelişmeler yaşanmıştır (Laine-Frignen, 2022). Teknolojik gelişmelerin ve bilimsel çalışmaların artmasıyla çocukların yetişkinlerden farklı fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik özelliklere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun sonucunda ise çocuklara özel bakım standartları oluşturulmuş ve bu standartlara uymanın toplumun sorumluluğu olduğu, herkesin bu kurallara uymak zorunda olduğu vurgulanmıştır (Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017). Çocukluğun kendine özel ihtiyaçlar içeren bir dönem olduğu ve çocukların yetişkinlerden farklı olarak bazı özel gereksinimlere sahip olduğu söylenebilir (Tan, 1989). 18. yüzyıla gelindiğinde Batı'nın toplum yapısında önemli değişiklikler görülmektedir. Soya ve topluluk ilişkilerine dayanan toplum yapısı yerini daha bireyseldi bir yapıya bırakmıştır (Itao ve Kaneko, 2021). Anne ve baba kendi kişisel gelişimleri için çocukları üzerindeki sorumluluk ve yetkilerinin bir kısmını öğretmenlere bırakmak durumunda kalmıştır. Bu zamana dek sıklıkla yaşamsal yaşamsal ihtiyaçları karşılanan çocuk, bu zamandan sonra daha bütüncül olarak ele alınan sevgi nesnesi konumuna gelmiştir (Tan, 1989). İlk çağlarda çocuğun üzerinde mutlak otorite kuran anlayış, 21. yüzyıla gelindiğinde yerini çocuğa saygı duyan, çocuğu merkeze alan anlayışa bırakmıştır (Sağlam ve Aral, 2016).

Çocukluk ile yetişkinliğin birbirinden ayrılması yüzyıllar sürse de günümüzde bu sınırların belirsizleştiğini öne süren bilim insanları da bulunmaktadır (Jordan, 2009). Postman Çocukluğun Yok oluşu eserinde çocukluğun medya karşısında korunaksız kalarak bozulduğunu, çocukların yetişkinler gibi yiyip, giyinmeye başladıklarını söyleyerek, küçük yetişkinlere benzemeye başladığını ifade etmektedir (Postman, 1995; akt. Alver, 2004, s.130).

Çocukluğun tarihsel gelişimi içerisinde Postman, matbaanın icadıyla kitapların yaygınlaşması sonucunda okuryazar olmak zorunlu hale geldiğini ifade etmiştir. Bu durumun sonucunda okumayı bilenler yetişkinler olurken, okumayı bilmeyenler çocuklar olmaktadır (Ümit, 2006). Postman bu noktada çocukları bilgi sahibi olmayan kişiler olarak tanımlarken, yetişkinleri ise bilgi sahibi olanlar olarak adlandırmıştır. Bu noktada

medyanın gelişimiyle birlikte çocuk ve yetişkinler arasındaki fark giderek kapanarak, çocukluk yok olmuştur (Postman, 1995; akt. Alver, 2004, s.140). Şirin (2017), ise Postman'ın günümüzde çocukluğun yok olduğu görüşüne karşılık olarak, çocukluğun aslında yok olmadığını belirtmiş, *değişen çocukluk* kavramını ele almıştır. Elkind (2000) ise 17. yüzyıl itibariyle ilk kez çocukluğun *minyatür yetişkin* kavramından farklı olarak algılanmaya başladığını, 19. Yüzyıl ortalarına gelindiğinde postmodern çağa girildiğini ifade etmiştir. Postmodern anlayışla birlikte modern çocuk anlayışında yer alan tüm çocukların evrensel değerlere sahip olduğu düşüncesi yerine, çocukların bazı yönlerden birbirlerine benzer özellik gösterirken, bazı yönlerden birbirinden farklı olabileceği düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır (Elkind, 2000).

Göçebe Orta Asya kültüründe, çocuğa sevgi ve güvenlik içerisinde at üzerinde dahi ilgiyle yaklaşıldığı görülmektedir. Türk kültüründe yerleşik hayata geçildiğinde ise çocuğun anne, büyükanne ve diğer akrabalar tarafından sevgi ve ilgiyle ninnilerle büyütülmüştür. Kimsesiz çocuklar ise vakıflar aracılığıyla sahiplenilerek gözetilmiştir (Kurt, 2015). Türk-İslam aile yapısında insan neslinin devam etmesi önemli görülmektedir. Bundan ötürü çocuk sahibi olmak, çocuğun yetiştirmesi gibi konular ailenin temel görevi olmaktadır. Yeni bir çocuğun dünyaya gelmesi sevinçle karşılanmakla birlikte, çocuk için ziyafetler verilmekte çocuğa takılar takılmaktaydı (Aydın, 2021). Çocuğa ad koyulması Dede Korkut hikayelerinde de görüldüğü gibi törenlerle yapılmaktaydı. Bu geleneğin Osmanlının kuruluş dönemine dek sürdüğü görülmektedir (Aksoy, 2011). Orta Asya kültüründen, Osmanlıya kadar uzanan dönemde çocuğun aile içerisinde önem verilen bir birey olduğu, çocuğun yetiştirilmesine özen gösterildiği görülmektedir.

Çocuk Hakları

Çocuk hakları, insan hakları içerisinde kendisine yer bulan haklardandır. Çocuk haklarının tarihi sürecini iyi anlayabilmek için insan haklarının geçirmiş olduğu gelişmelere bakılmalıdır. Türkiye'de insan hakları Batı'dan alınan değerler üzerine inşa edilmiştir. Bunun sebebi olarak, insan hakları kavramının Batı'da ortaya çıkması ve bu kavramların uluslararası arenada kabul görmesi gösterilebilir (İnaç ve Yazıcı, 2018). Fakat her toplum kendi insanına ve çocuğuna kendine özgü değerler kazandırmayı amaçlamaktadır. Her toplumun insan ve çocuk haklarını, kendi değerlerini kullanarak oluşturması ve bu şekilde değerlendirilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

düşünülmektedir (Kurt, 2015). Çocuk hakları, insan hakları paralelinde olan haklardan oluşmaktadır. Çocuk hakları yetişkin haklarına göre ayrıcalık ifade etmezken, çocukların özel gereksinimlere ihtiyaç duymalarından dolayı ortaya çıkan haklardır. Bu bağlamda çocuk hakları tıpkı insan hakları gibi doğal ve pozitif hukuk çerçevesinde değerlendirilebilir (Quennerstedt, Robinson ve I'Anson, 2018). Doğal hukuk bakımından çocuk hakları, çocuğun doğuştan getirdiği yani insan olmasından dolayı elde ettiği hakları ve birtakım bakıma ihtiyaç duyduğu gereksinimleri ifade etmektedir (Sunat, 2009). Pozitif hukuk ise kanun ve sözleşmelerle koruma altına alınan hakları oluşturmaktadır. Çocuk hakları güvence altına alan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' de doğal hukukta bahsedilmeyen haklar, pozitif hukukta kendisine yer bulmuştur (Uçuş, 2019).

Çocuk hakları kavramı, çocuğun yaşının küçük olmasından dolayı birtakım haklardan mahrum olmaları karşısında duyulan tepki sonucunda ortaya çıkmıştır (Kurt, 2015). Çocuk hakları kavramı toplumların kültürel, sosyal, ekonomik değişimlere bağlı olarak zaman içerisinde değişime uğramıştır (Turanlı, 2004). Çocuk haklarının kapsamını çocuğun gelişimi, katılımı ve en temel hak olan yaşamasını oluşturmaktadır (Uçuş, 2009).

Çocuk Hakları Konusunda Uluslararası ve Ulusal Düzenlemeler

Çocuk hakları konusunda çeşitli ulusal ve uluslararası düzenlemeler mevcuttur. Bu bölümde öncelikli olarak uluslararası düzenlemelere değinilmiştir. Sonrasında çocuk hakları konusuna dair ulusal hukukta yer alan düzenlemeler incelenmiştir.

Çocuk hakları kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında çeşitli bildiri ve sözleşmeler imzalandığı göze çarpmaktadır. Bu metinler; 1924 yılında Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 20 Kasım 1959'da kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ve 20 Kasım 1989'da Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir (İnan, 1995).

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924)

Uluslararası alanda çocukların korunmasına yönelik ilk düzenleme olması yönüyle Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi önem taşımaktadır (Kurt, 2015). Bu bildirgeyi 1928 yılında Türkiye Cumhuriyeti adına Mustafa Kemal ATATÜRK imzalamıştır. Bu bildiri daha sonraki yıllarda genişletilerek 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen bildirgenin temelini oluşturmaktadır (Dörtkol, 2023). Çocukların

haklarının korunması, yaşatılması ve geliştirilmesini amaçlayan bildirge beş maddeden oluşmaktadır (Zeyrek Günaydın, 2008).

1- Çocuk beden ve ruhen tabii bir surette gelişmesine olarak sağlayan müsait şartlar içinde bulundurulmalıdır.

2- Acıkan çocuk beslenmelidir. Hasta çocuk tedavi edilmelidir. Fikren geri kalan çocuk teşri edilmelidir. Yoldan çıkmış çocuk doğru yola getirilmelidir. Yarı terkedilmiş çocuk himaye altına alınmalı ve yardım görmelidir.

3- Çocuklar felaket zamanlarında öncelikle yardım görmelidir.

4- Çocuk hayatını kazanabilecek bir hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.

5- Çocuk yeteneklerini hemcinslerinin hizmetine adanacak bir ruh ve düşünce içinde yetiştirilmelidir (Akyüz, 2018).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959)

Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurulmasının ardından çocukların korunması sorunlarını incelemek amacıyla Sosyal Sorunlar Meclisi kurulmuştur. Sosyal Sorunlar Meclisi, 3 Nisan 1950' de yaptığı toplantıda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi çerçevesinde, Cenevre Bildirgesi'nin tekrar düzenlenmesi kararı almıştır (Birinci, 2017). Bu doğrultuda bir tasarı hazırlanmış ve Birleşmiş Milletler' e üye devletlere iletilmiştir. Birleşmiş Milletler' e üye devletlerce tasarı değerlendirilmiş, 20 Kasım 1959' da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca tasarı kabul edilmiştir. Böylelikle bildirge çocuk haklarını ele alan ikinci evrensel düzenleme olmuştur (Akyüz, 2018).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989)

Toplumların sağlıklı olabilmesi için çocukların tüm yönleri ile gelişimleri ve iyi bir eğitim alabilmeleri ile gerçekleşmektedir. Toplumların geleceklerine yapacakları en iyi yatırım çocuklara yapılındır. Tüm yönleri ile sağlıklı olarak yetişmiş çocuklar, gelecekte ülkelerine faydası olan kendini gerçekleştirmiş nitelikli bir vatandaş olacaktır (Anderson, Rainie ve Vogels, 2021). Çocuğun önemi fark eden ülkeler 20 Kasım 1989 tarihinde, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalamışlardır. Sözleşmenin 1. Maddesinde “Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre erken reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına gelene kadar her insan reşit sayılır” şeklinde ifadelendirilerek 18 yaşına kadar her birey çocuk sayılmıştır (Senemoğlu, 2001).

Çocuk Hakları Sözleşmesi bir önsöz, üç kısım ve 54 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin birinci kısımda medeni haklar, ikinci kısımda ekonomik haklar, üçüncü kısımda sosyal haklar; dördüncü kısımda ise kültürel haklara yer verilmiştir (İnan, 1995). Uluslararası hukukta çocukların haklarını düzenleyen temel metin 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme [ÇHS]'dir. Bu sözleşmeye bakıldığında temel amacın, çocukları istismar, kötü muamele ve ihmal gibi kötü davranışlara karşı korumaktır. Çocuk hukuku alanında yapılan bu sözleşme ile *çocuğun yüksek yararı ilkesi* gözetilmiştir (Akyüz, 2018). Çocuk hakları, çocuğun edindiği kazançları ve yetkilerini ifade eder. Çocuk haklarının temelinde insan hakları yer almaktadır. Tüm bu haklar, çocukların ortak faydasını gözetken, onların toplum içinde haklarını bilmesini, kendisini ilgilendiren durumlarda doğrudan aktif rol almasını sağlama amacı taşımaktadır (Uçuş, 2009). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42'nci maddesinde, yetişkinlere haklarla ilgili maddeleri çocuk ve yetişkinlere yaygın şekilde tanıtma ve öğretme sorumluluğu verilmiştir. Bu durum sözleşmeye taraf devletlerin çocuklara sahip olduğu hakları öğretmeleri gerektiği anlamına gelir (Bulut Pedük, 2015). Sahip olduğu hakları bilen ve kullanan çocukların sonraki yıllarında daha bilinçli, haklarının farkında olan bireyler olacakları ortadadır. Bu sebeple sözleşmenin 42'nci maddesinin, insan hakları eğitimi ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir (Karaman Kepenekçi, 2000).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuk hakları beş boyutta ele alınmıştır (Freeman, 2000). Bu boyutlardan birincisi çocuklara ait genel haklardır. Genel çocuk haklarının içinde yaşama, işkence yasağı, ifade, din ve inanç özgürlüğü, bilgi edinme hakkı gibi haklar yer almaktadır (Kurt, 2015). Çocuk haklarının ikinci boyutu ise koruyucu tedbirler alınması ile ilgili haklardır. Bu boyutta ise ekonomik ve cinsel istismardan korumaya yönelik haklar, uyuşturucu madde ve diğer istismar biçimlerinde koruma ile ilgili haklar yer almaktadır (Şener Taplak, Polat ve Yüzer, 2013). Üçüncü boyutta ise çocukların medeni durumlarına ilişkin haklar bulunmaktadır. Bu boyut, vatandaşlık edinme hakkı, kimliği koruma hakkı, kendisi için iyiye ailesiyle kalma hakkı ve aileye yeniden dönme hakkı gibi hakları kapsamaktadır (Anbarlı Bozatay, 2010). Dördüncü boyutta ise çocukların refahı ile ilgili haklar yer almaktadır. Bu boyutta çocuğun makul bir yaşam standardına sahip olması, temel hizmetlere ulaşma, sağlık, sosyal güvenlik, eğitim ve eğlence yani oyun hakkı gibi haklar bulunmaktadır (Karakaş ve Çevik, 2016). Beşinci boyutta olan haklar ise özel durumlarda olan çocuklar için olan haklardır. Bu boyuttaki haklar engellilik nedeniyle özel ihtiyaçları olan çocuklar, mülteci,

yetim ve evlat edinilmiş çocuklar, azınlık ve yerli çocuklar ile mağdur olan çocuklar ile ilgilidir (Şirin, 2019). Bu boyutta evlat edinmeyle ilgili özel düzenlemeler, 15 yaşın altındaki çocukların askere alınmaması, çocuklar için rehabilite edici haklar yer almaktadır (Freeman, 2000).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde, çocuklara tanınan haklar herhangi bir dil, ırk, din ayrımı gözetmeksizin tüm çocuklar için geçerlidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bulunan haklar, yaşama, katılım, korunma, gelişme şeklinde sınıflandırılabilir. Yaşama hakkı tüm canlılar için geçerli olan, en temel haktır (Sunal, 2009). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde ayrım gözetmeksizin her çocuğun yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmiştir (Geliş, 2020). Katılım hakkı, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesinde, çocuğun kendini kendisini ifade etmesini sağlayan özgürlüklerini içerir (Bahadır, 2023). Korunma hakkı, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 19. maddesinde, çocukların her türlü ihmal ve istismara karşı taraf devletlerin gerekli tedbirleri almasını ifade eder (Gür, 2019). Gelişme hakkı ise Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde, sözleşmeye taraf olan devletlerin çocuğun, zihinsel, toplumsal, ahlaki, psikolojik, bedensel ve ruhsal bakımdan azami çabayı göstermesi anlamına gelmektedir (Kurt, 2013).

Sözleşmede bulunan temel ilkeler, çocuğun yüksek yararının korunması, çocuğun görüşüne saygı ve ayrımcılığın önlenmesi biçiminde ifade edilebilir. Temel ilkeler, tüm çocuklar için ayrım gözetmeksizin, çocuğun ihtiyaç ve haklarına dikkat edilerek, çocuk merkezli bir bakış açısı ile çocuğun görüşleri göz önünde bulundurularak ele alınmıştır (Kurt, 2013). ÇHS'nin 2. maddesinde din, dil, ırk, cinsiyet gibi ayrım gözetmeksizin çocukların eşit haklara sahip olduklarını vurgulamaktadır. UNICEF (2020) raporlarına bakıldığında kız çocuklarına ve kadınlara yönelik ayrımcılık dikkat çekmektedir. Kadınlara daha çocuk yaşlardan itibaren toplumsal ve kültürel yapı sebebiyle, erkek çocuklara oranla kısıtlı olanakların verildiği görülmektedir (Özaydınlık, 2014). Sözleşmenin temel ilkelerinden olan çocuğun yüksek yararının gözetilmesine dayanarak, öncelikli olarak çocuğun sorumluluğunu üzerinde bulunduran kişiler aksi taktirde devlet çocuk için yeterli özeni gösterecektir (Şirin, 2019). ÇHS'de bulunan temel ilkelerden bir diğeri de çocuğun görüşlerinin dikkate alınmasıdır. Çocuğun kendisini ilgilendiren konularda rahatlıkla görüşlerini ifade etme hakkına sahip olması ve bu görüşlerin

çocuğun yaşı ve olgunluk seviyesi dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Aktürk, 2006).

Çocuk Hakları Sözleşmesi yapısı itibariyle evrensel insan hakları değerlerine uygun olmak koşuluyla, çocuğun yetiştiği aileye, kültüre, ülkesinin değerlerine ve başka kültürlerle saygı duyulması gerektiğini vurgulamaktadır (Kurt, 2015). Sözleşme aileye bazı sorumluluklar vermektedir. Sözleşme aileyi çocuğun yetiştirilmesinde, desteklenmesinde, yeteneklerinin farkına ortaya çıkarılmasında ve çocuğun kendi başına sözleşmedeki haklardan yaralanır hale gelmesinden sorumlu görülmektedir (Batur Musaoğlu, 2012).

Türkiye ve Çocuk Hakları

Türkiye’ de çocuk haklarının geçmişine bakıldığında batılı oluşumlardan öncesinde var olduğu görülmektedir. Tanzimat dönemi aydınlarından bazılarının çocuk hakları ile ilgili ifadeleri bulunmaktadır. Bu dönemde Maarif Nazırı Münif Paşa’ nın Mecmua-i Fünun dergisinde yayımlanan makalesinde çocuğun eğitiminden ve toplum için öneminden söz etmektedir (Kor, 2013). Münif Paşa çocuğun dayak kullanılarak terbiye edilmesinin yanlışlığından bahsetmektedir. Bunun yerine çocuklara çeşitli imkanlar sağlanarak hatalarını düzeltmeleri gerektiğini ifade etmektedir (Doğan, 2001).

Türkiye’nin çocuk hakları ile ilgili konularda uluslararası platformlarda başı çektiğini söylemek mümkündür. Birleşmiş Milletler çatısı altında toplanan *Çocuklar İçin Dünya Zirvesi*’ne ilk imza atan devletlerden biri Türkiye olmuştur (Kurt, 2015). Bu yasanın yürürlüğe girmesi için gerekli olan meclis onayı ise 1994 yılında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Türkiye, bazı maddelerin yorumlanma hakkını diğer uluslararası antlaşmalar çerçevesinde saklı tutmuştur. Sonuç olarak ülkemizde 27 Ocak 1995 tarihinde çocuk hakları sözleşmesi resmi gazetede yayınlanarak 4058 sayılı kanun ile iç hukuk kuralı haline gelmiştir (Fazlıoğlu, 2007).

Türk Çocuk Hakları Bildirisi, 14 Şubat 1962 tarihinde 7. Milli Eğitim Şurası’ nda, 8 Mayıs 1962’ de 2. Sosyal Hizmetler Konferansı’ nda, 28 Haziran 1963’ te ise UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 7. Genel Kurulunda kabul edilerek Türk çocuğunun hakları ortaya çıkarılmış ve kamuya bildirilmiştir (Onur, 2005).

Çocuk Hakları Eğitimi

Toplumların gelişmesi, bireylere verilen eğitimin niteliği ile ilişkilidir. Modern dünya eğitim felsefelerinden olan hümanizme göre birey önemli ve değerlidir. Bu noktada bireylere çocukluktan itibaren verilecek olan çocuk hakları eğitimi önem ifade etmektedir. Çocuk hakları eğitimi ile kendi haklarını ve başkalarının haklarını bilen, bu hakları kullanan, koruyan çocuklar olabilir. Çocuk hakları eğitimi sayesinde toplumlar gelişir, medeni bir toplum haline gelmektedir (Durgut, 2014). İlköğretim seviyesinden itibaren ÇHS ile güvence altına alınan haklar, bu alanda verilecek eğitim sayesinde gerçekleştirilebilir (Karaman Kepenekçi, 2000). Çocukluk, çocuk hakları eğitiminin verilmesi için uygun bir dönemdir. Bu dönemde verilen çocuk hakları eğitimi amaçları, çocuğun zihninde daha somut yer almakta ayrıca çevresiyle olan ilişkilerinde yaşam boyu devam ettireceği bir içselleştirme süreci bu dönemde başlamaktadır (Flowers, 2010). Çocuk hakları eğitiminin amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür: Çocuk temel haklarını bilir ve haklarını ifade eder, kendisine ve çevresine değer verir, günlük yaşamda insan haklarını tanır ve bu haklara saygı duyar, bireysel farklılıklara değer verir, bir problemle karşılaştığında şiddete başvurmadan sorunlarını çözer, insan haklarına saygılı bir tutum içerisinde olur (Flowers, 2010).

Bir toplumda çocuk hakları ihlali yaşanıyor, çocuklar istismara uğruyorsa o ülkenin demokratik olmayan bir anlayışa sahip olduğu söylenebilir. İnsan haklarına verilen önem arttıkça, toplum medenileşir ve o toplumdaki çocukların hakları da önemsenir (Durgut, 2014). Çocuğun toplum içerisindeki yerini, hukuk kuralları ile düzenlemek medeni toplumların görevidir. Çocuk birtakım özel haklara sahip olması, bir ayrıcalık ifade etmez (Buchanan, 2013). Çocuğun, gelişiminden dolayı bazı gereksinimleri olabilir. Çocuk hakları, çocuğun hem insan dolayı hem de korunma, bakım ve yetiştirilme gibi ihtiyaçlarından ortaya çıkan haklardır. Çocuk hakları eğitimi, çocuklara küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerekir (Dirican, 2018).

Çocuk hakları eğitiminin önemi, nesillerin yetiştirilme biçimini oldukça önemli bir biçimde etkilemektedir. Çocukların, hakları konusunda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, yarının yetişkinlerinin duyarlı ve sorumlu olmasına katkıda bulunacağı açıktır (Özdemir Uluç, 2008). Kendi haklarına ilişkin bilgi sahibi olmayan ve haklarından mahrum bir şekilde büyüyen çocukların, gelecekte diğer insanların haklarına saygı duymasını beklemek mümkün değildir (Korczak, 2019). Çocuk hakları eğitimi ile

bireysel ve sosyal gelişimin sağlanması, çocukların hak kavramına ilişkin olumlu tutum içinde olmaları, sahip oldukları haklar hakkında bilgi sahibi olmaları, hakların neden gerekli olduğu, diğer insanların haklarına neden saygı duyulması gerektiği gibi konularda çocukların bilgi sahibi olmaları amaçlanmalıdır (Uçuş, 2013, s. 85). Çocuk hakları eğitimi Sözleşme'nin 29. maddesinde belirtilmiştir. "Taraflar devletler, çocuk eğitiminin; insan haklarına saygı, temel hak ve özgürlükler ve BM Şartı'nda ifadesi bulunan prensiplerin geliştirilmesi gibi amaçlara yönelik olmasını kabul ederler." Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin bu maddesi doğrultusunda insan hak ve özgürlüklerinin çocukları da kapsadığını ve ifadesi bulunan prensiplerin eğitim aracılığıyla çocuklara kazandırılması gerektiği söylenebilir. Sözleşmeye taraf olan devletler çocuk eğitiminin amaçlarından birinin de insan hakları eğitimi olduğunu onaylamış olmaktadır. Bu durumun, taraf devletler, insan hakları eğitimi çocuklarında alması gerektiğini ifade etmiş olmaktadır.

Çocuk hakları eğitiminin amacı, demokratik ve insan haklarına saygılı bir toplum için ihtiyaç duyulan beceri, tutum ve bilginin kazandırılmasıdır. Çocuk hakları eğitimi çocuğun için önem ifade eder. Çocuklar demokratik toplum içerisinde sahip olduğu rollerini bilmelidirler. Sahip olduğu haklardan bahsederken soyut kavramlar yerine somutlaştırılarak çocuğa kendi yaşamından örnekler sunulmalıdır (Lile, 2019). Çocuk hakları eğitimi doğru bir şekilde verilirse, çocukların haklar üzerindeki ilgisi ve farkındalığı artacaktır. Çocuk hakları eğitimi sayesinde çocuklar, bağımsız ve çevresine karşı sorumluluk duygusu gelişmiş vatandaş olurlar. Ayrıca çocuk hakları ihlallerine karşı çocuk hakları eğitimi toplumsal farkındalığı artıran önemli bir unsurdur (Özdemir, Uluç 2008). Çocukların sahip olduğu haklar üzerine değerlendirmeler yapması, onlara hakları konusunda söz söyleme hakkı olduğunu hissettirir. Bu sebeple çocuklara, kendi hakları konusunda söz söyleme olanağı vermek onların toplumsal yaşama katılmalarını sağlar. Öğrencilerin çocuk hakları üzerine algılarının ortaya konması çocuk hakları eğitimi için de önemlidir (Kurt, 2015). Öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin algıları eğitimcilere öğrenme ortamlarının düzenlenmesinde, hakların içselleştirilmesinde ve yanlış algılamaların düzeltilmesinde, etkili öğretim stratejilerin belirlenmesinde bilgiler verir. Bu nedenle çocukların haklarına ilişkin algılarının belirlenmesinde, yerel ve ulusal seviyede eğitim politikalarının geliştirilmesinde önemlidir (Ersoy, 2011).

Çocuk haklarının tanıtılması ve yaygınlaştırılmasında sivil toplum kuruluşları, öğretmenler, ebeveynler ve çocuklara büyük iş düşmektedir. Çocukların kendi haklarını bilmeye birlikte çocuklarla birlikte etkileşimde bulunan herkesin *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* hakkında bilgi ve tutum içerisinde olması gerekmektedir (Gür, 2019). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin yaygınlaştırılması ve tanıtılması amacıyla sınıflarda, kütüphanelerde bulunması velilerle beraber sözleşmenin okunup üzerinde tartışılması faydalı olacaktır (Flowers, 2010).

Bu bağlamda çocukluğun erken yaşlarından itibaren haklarını öğrenen ve hak bilincine erişen çocuklar gerek eğitim hayatları boyunca gerekse günlük yaşamda hayatlarında haklarını koruyan bireyler olması beklenmektedir. Bu yeterliliklere sahip bireyler gelecekte demokratik toplum yapısının temellerinin atılmasında önemli rol alacaklardır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, verilerin toplanması, toplanan verilerin analizi ve yorumlanmasına ilişkin kullanılan teknikler yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma bulgularını sentezlemek için yine nitel bir araştırma deseni olan “meta-sentez” araştırma yöntemi üzerine temellendirilmiştir. Polat ve Ay’a (2016) göre belirli konularda yapılmış nitel çalışmaların ortak bir şekilde değerlendirilmesi gereksinimi meta-sentez yöntemini ortaya çıkarmıştır. Çalık ve Sözbilir (2014) meta-sentezi belirli bir konuda nitel yöntem kullanılarak yapılmış araştırmaları yine nitel yöntem bir yöntemle inceleyip benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması şeklinde tanımlamıştır. Meta-sentez, araştırmaya konu olan çalışmaların sonuçlarını değerlendirmek amacıyla, bulguların karşılaştırılması, birleştirilmesi, genelleme ve yorumlama yapılması için kullanılan bir yöntemdir (Noblit ve Hare, 1988).

Çalışma Materyali

YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “Çocuk Hakları” anahtar sözcükleri ile tarama yapılmış, yapılan taramalar sonucunda toplamda 111 adet tez içerisinden çalışmaya dahil edilme kriterlerini taşıyan 28 tez uzman görüşünden yararlanılarak değerlendirilmiş ve meta-sentez yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmaya dahil edilen tezler ile ilgili bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Meta-senteze Dahil Edilen Tezler

Tez Kodu	Künye	Amaç	Tez Türü	Yöntem	Veri Toplama Araçları
T1	Atik (2019)	Bu çalışmada, araştırmacı Sosyal Bilgiler dersi okutan öğretmenlerin çocuk haklarına dair görüşmelerini belirlemeyi amaçlamıştır.	Yüksek Lisans	Durum Çalışması/ Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu
T2	Bal (2019)	Bu araştırmada, araştırmacı sınıf öğretmenlerinin paylaşım yaptığı Facebook grubunun çocuk hakları ve eğitimi alanında incelemesini amaçlamıştır.	Yüksek Lisans	Durum Çalışması/ Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu, Facebook paylaşım dokümanları
T3	Çavuş (2019)	Bu çalışma, ortaokul seviyesindeki öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin kavramsal ve bilişsel yapılarını belirlemeyi amaçlamıştır.	Yüksek Lisans	Tarama/ Nitel	Kelime ilişkilendirme testi
T4	Gülba-har (2019)	Bu çalışma, çeşitli eğitim kademelerinde yöneticilik yapan idareciler ve bu eğitim kurumlarındaki öğrencilerin velilerinin ÇHS'nin eğitim hakkına dair uygulamalarına yönelik görüşlerini incelemektir.	Yüksek Lisans	Durum Çalışması/ Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu
T5	Gür (2019)	Bu araştırma, yöneticilerin, ebeveynlerin ve öğretmenlerin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ne yönelik görüş ve uygulamalarının incelenmesidir.	Yüksek Lisans	Olgubilim/ Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu
T6	Hançer (2019)	Bu araştırma, çocukların maruz kaldıkları cinsel, fiziksel ve duygusal ihmal ve istismara karşı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ne derece bilgi ve farkındalık içerisinde olduklarını ortaya çıkarmaktır.	Yüksek Lisans	Betimsel Tarama/ Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu
T7	Kara-man (2019)	Bu çalışma, çocuk haklarına yönelik sınıf öğretmeni adaylarının farkındalıklarını belirlemek ve çocuk hakları temelli yaratıcı drama uygulamalarının ne gibi değişim sağlayıp sağlamadığını araştırmak amaçlı yapılmıştır.	Yüksek Lisans	Durum Çalışması/ Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu
T8	Karatay (2019)	Bu çalışmanın amacı, çocuk hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının rolü ve önemini Çocuk Vakfı üzerinden ortaya çıkarmaktır.	Yüksek Lisans	Tarama/ Nitel	Doküman taraması ve yarı yapılandırılmış görüşme formu

Tablo 1'in Devamı

Tez Kodu	Künye	Amaç	Tez Türü	Yöntem	Veri Toplama Araçları
T9	Hareket (2018)	Bu çalışma, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi maddeleri temelinde oluşturulan çocuk hakları hikayeleriyle yapılan çocuk hakları eğitiminin dördüncü sınıf seviyesindeki öğrencilerde oluşabilecek farkındalık ve algılarının zaman içindeki değişimlerini ve süreç boyunca oluşabilecek güçlükleri ayrıca bu güçlüklerle yönelik çözüm önerilerinin belirlemesini amaçlamıştır.	Doktora	Eylem Araştırması/Nitel	Yapılandırılmamış gözlem kayıtları, günlük formları, açık uçlu sorulardan oluşan anket formları, öğrenci ürünleri, yarı yapılandırılmış görüşme formları, zihin haritası, bağımsız kelime ilişkilendirme testi, hikâye değerlendirme formu
T10	Çoban Sural (2018)	Bu araştırma amaç, ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin çocuk haklarını bilme ve kullanma durumlarını ortaya çıkarmaktır.	Yüksek Lisans	Durum Çalışması/Nitel	Açık uçlu yapılandırılmamış sorulardan oluşan öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin görüşleri anketi
T11	Tiftikçi (2018)	Bu çalışmada, amaç beşinci sınıf öğrencilerinin çocuk haklarıyla ilgili sanatsal etkinlikler doğrultusunda çocuk hakları farkındalıklarını belirlemektir.	Yüksek Lisans	Durum Çalışması/Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşmeler, öğrenci günlükleri, öğrenci el ürünleri, araştırmacı notları ve gözlemleri
T12	Ergen (2017)	Bu çalışma, çocuk hakları bakımından okul müdürlerinin konuşmalarının uygun olan ve olmayan yönlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.	Yüksek Lisans	Betimsel Tarama/Nitel	Ses kayıtları

Tablo 1'in Devamı

Tez Kodu	Künye	Amaç	Tez Türü	Yöntem	Veri Toplama Araçları
T13	Özdemir Doğan (2017)	Bu araştırma, çocuk hakları eğitimi konusunda uzman sınıf öğretmenlerinin etkili çocuk hakları eğitimine dair anlayış ve uygulamaları ortaya çıkarmaktır.	Yüksek Lisans	Olgubilim/ Nitel	Odak grup görüşmesi
T14	Karman (2013)	Bu araştırmada, okul dönemindeki mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitim hakkına ulaşım ve sosyal beceri edinmelerinde yaşadıkları sıkıntıları öne çıkarmak amaçlanmıştır.	Yüksek Lisans	Durum Çalışması/ Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu
T15	Mamur Işıkcı (2013)	Bu çalışmanın amacı, çocukların gerçek taleplerini ortaya çıkarmak ve bu taleplere yönelik hak temelli çocuk politikaları oluşturmak için öneriler geliştirmektir.	Doktora	Durum Çalışması/ Nitel	Doküman inceleme, öğrenci yazılarını değerlendirmeye
T16	Erbay (2011)	Bu araştırma, Türkiye'de çocukların, hükümet dışı temsilcilerin, akademisyenlerin, kamu temsilcilerinin çocuk haklarını yaygınlaştırma, izleme ve tanıtmaya yönelik ne gibi uygulamaların yapıldığını değerlendirmek ve daha işlevsel bir çocuk hakları örneği ortaya çıkmasına kılavuzluk etmektedir.	Doktora	Durum Çalışması/ Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu
T17	Uçuş (2009)	Bu çalışmada, amaç ilköğretim öğrencilerinin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilke ve hükümlerinin öğrenilmesi için hangi uygulamalara değinildiğini belirlenmesi ayrıca bu konuda öğretmen ve yöneticilerin görüşlerini belirlemektir.	Yüksek Lisans	Betimsel Araştırma/ Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu, doküman analizi
T18	Çelik (2020)	Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi' si doğrultusunda ortaokul Türkçe ders kitaplarının çocuk haklarına yer verme düzeyinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Yüksek Lisans	Doküman İnceleme/ Nitel	İçerik Analizi
T19	Sucu (2020)	Bu çalışmada, 4., 5., 6., ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının çocuk hakları bakımından incelenmesi amaçlanmıştır.	Yüksek Lisans	Doküman İncelemesi /Nitel	Betimsel Analiz
T20	Pembe-gül (2019)	Bu araştırmanın amacı, Meraklı Minik ve Bilim Çocuk dergilerinin çocuk hakları bakımından incelenmesidir.	Yüksek Lisans	Doküman İnceleme/ Nitel	İçerik Analizi

Tablo 1'in Devamı

Tez Kodu	Künye	Amaç	Tez Türü	Yöntem	Veri Toplama Araçları
T21	Toğrulca (2019)	Bu araştırmada, Hayat Bilgisi Öğretim Programı ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin eğitim hedefleri karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır.	Yüksek Lisans	Tarihsel Araştırma/ Nitel	Betimsel Analiz
T22	Güngör (2019)	Bu çalışmada, çocuk hakları ve istismarına sebep olacak sosyal medya paylaşımlarının analizi yapılarak bu konuda farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır.	Yüksek Lisans	Netrografik Araştırma/ Nitel	İçerik Analizi
T23	Sarı (2019)	Bu çalışmada, çocuk hakları ve istismarına sebep olacak sosyal medya paylaşımlarının analizi yapılarak bu konuda farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır.	Yüksek Lisans	Doküman İnceleme/ Nitel	İçerik Analizi
T24	Kalender (2018)	Bu araştırmada, çocuk haklarına yer verme düzeyi bakımından cumhuriyetten günümüze Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının incelenmesi amaçlanmıştır.	Yüksek Lisans	Durum Çalışması/ Nitel	İçerik Analizi
T25	Bülbün Aktı (2014)	Bu araştırmanın amacı, çocuk hakları bakımından TRT Çocuk kanalında okulöncesi yaş grubu çocuklarına yönelik yayınlanan çizgi dizilerin durumunu ortaya çıkarmak ve yorumlamaktır.	Yüksek Lisans	Doküman İnceleme/ Nitel	İçerik Analizi
T26	Durgut (2014)	Bu araştırmada, çocuk haklarına yönelik sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarına ne düzeyde yer verildiği saptanmaya çalışılmıştır.	Yüksek Lisans	Tarama Modeli/ Nitel	İçerik Analizi
T27	Batur Musa-oğlu (2012)	Bu araştırmanın amacı, Okul Öncesi Eğitim Programı'nın çocuk hakları bakımından yeterli olup olmadığına durumu saptamak ve konuyla ilgili öneriler geliştirmektir.	Yüksek Lisans	Doküman İnceleme/ Nitel	İçerik Analizi
T28	Özdemir Uluç (2008)	Bu çalışmanın amacı, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Türk İlköğretim Sistemi'nde ve bazı yabancı ülkelerde var olan durumu betimleyerek neler yapılabileceğine dair öneriler geliştirmektir.	Doktora	Durum Çalışması/ Nitel	İçerik Analizi

Verilerin Dahil Edilme Ölçütleri

- Başlığı, “Çocuk Hakları” sözcüklerini içeren tezler çalışmaya dahil edilmiştir.
- Nitel araştırma desenleri kullanılan tezler çalışmaya dahil edilmiştir.
- Kullanılan veri toplama yöntemleri, görüş inceleme ve doküman inceleme olan tezler çalışmaya dahil edilmiştir.

- Araştırmaya 2008-2020 yılları arasında yapılan tezler dahil edilmiştir.
- Araştırmaya eğitim alanında yapılmış tezler dahil edilmiştir.
- YÖK tez merkezinde erişim iznine açık bir şekilde bulunana tezler araştırmaya dahil edilmiştir.
- Çalışmanın amacı, yöntemi (desen, örneklem, veri toplama, veri analiz), bulgular ve sonuçları açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya konmuş olan tezler araştırmaya dahil edilmiştir.

Verilerin Hariç Tutulma Ölçütleri

- Çocuk hakları konu alanında yapılan nicel ve karma desenli çalışmalar hariç tutulmuştur.
- Eğitim alanındaki dışındaki tezler hariç tutulmuştur.

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan meta-sentez yöntemine uygun olarak dahil etme kriterleri geliştirilmiş ve bu kriterlere bağlı kalınarak belirlenen çalışmalara ulaşılmıştır. Tezlerden belirlenen ölçütlere uygun olanlar araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada “çocuk hakları”, “çocuk hakları sözleşmesi” anahtar kavramları kullanılarak Türkçe literatürde araştırma yapılmıştır. Araştırma yapılan veri tabanı YÖK sisteminin tez veri tabanıdır. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular, meta-sentez çalışma bulgularını oluşturmaktadır. Çalışma konusu ile ilgili olan 111 tez tespit edilmiştir. Bu tezlerden 28 tanesi çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmaların kodlanması ve değerlendirilmesi sırasında veri toplama aracı olarak Ek-1’deki form kullanılmıştır.

Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği

Araştırmaya dâhil edilen tezler araştırmacı tarafından form aracılığıyla kodlanmıştır. Kodlama sırasında herhangi bir hata olmaması için çalışmalar uzun bir süre zarfında incelenerek elde edilen tüm özet bilgiler yazıya dönüştürülmüştür. Kodlamaların güvenilir olması için belirli aralıklarla yeniden kodlama yapılmıştır. Yapılan kodlamalar kıyaslanarak, sınıf eğitimi alanında doktora yapmakta olan aynı zamanda on yıllık sınıf öğretmenliği deneyimi olan bir uzmandan kodlama için destek alınmıştır. Kodlamalarda Miles ve Huberman (1994) modelinde içsel tutarlılık olarak adlandırılan ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliği olarak kavramsallaştırılan formül olan güvenirlilik katsayısını

hesaplamak için üzerinde görüş birliği bulunan terim sayısının, tüm terim sayısına bölümü ile hesaplanmaktadır. İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az % 80 olması beklenmektedir. Kodlayıcılar arasında görüş birliği olan 14 alt tema, görüş ayrılığı olan 2 alt tema bulunmaktadır. Toplam 16 alt tema incelenmiştir. Yukarıda belirtilen formüle göre bu çalışmanın güvenilirlik katsayısı %87,50 (0.87) olarak hesaplanmıştır. Bu durum çalışmanın güvenilir olduğunu kanıtlar niteliktedir. Araştırmaya dahil edilen tezlerden elde edilen bulgulara göre belirlenen tema ve alt temalar Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Çalışmada Kullanılan Tema ve Alt Temalar

Ana Tema	Alt Tema
Çocuk hakları konu alanında yapılan tezlerin betimsel özellikler	Araştırma desenleri
	Örnekleme yöntemleri
	Örneklem
	Veri toplama araçları
	Veri analiz yöntemleri
Çocuk hakları öğretiminde kullanılan materyaller, yöntem ve teknikler	Materyal
	Yöntem ve teknikler
Çocuk haklarının boyutları	Gelişme hakkı
	Katılım hakkı
	Yaşama hakkı
	Korunma hakkı
Çocuk hakları bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar	Çocuk haklarını bilme
	Çocuk haklarını koruma
	Çocuk haklarını kullanma
	Çocuk haklarını geliştirme

Çalışmanın güvenilirliği ile ilgili olarak Miles ve Huberman (1994)’ın nitel veri analizi ve meta-sentez çalışma süreci ile ilgili önerileri dikkate alınarak şu adımlar izlenmiştir:

1. İç geçerlik ve güvenilirliği artırmak amacıyla çalışma konusu ve yöntemiyle birlikte çalışmaların temalarıyla ilgili uzman görüşüne başvurulmuştur.
2. İç geçerliliği sağlamak amacıyla çalışma belirli bir doygunluğa ulaşana dek analizlere devam edilmiştir.

3. Çalışmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla süreç boyunca yapılanlar detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın modeli, veri toplama süreci, verilerin analizi ve yorumlanması açıklanmıştır.

Verilerin Analizi

Yapılan alanyazın taramasından sonucunda araştırmaya dahil edilen tezler, çalışma alanlarına, katılımcılara, araştırma yöntemlerine göre betimlenmiştir. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar yayın yılına göre sıralanarak tanımlayıcı olması bakımından T1, T2, T3, ...T28 olacak şekilde kodlanmış ve yapılan analizler bu kodlama değerleri esas alınarak paylaşılmıştır. Araştırma soruları dikkate alınarak çalışmaların özellikle konuları, bulguları incelenmiştir. Bu kısımda ortak kavramlar belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan bu işlemlerden sonra çocuk hakları ile ilgili çeşitli tablo ve grafiklerle bulgular ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar 28 adet olup 2008-2020 yılları arasındaki çocuk hakları konulu, nitel yöntemle yürütülmüş tezleri kapsamaktadır. Araştırma Noblit ve Hare'nin (1988) ifade ettiği meta-sentez işlem basamaklarına göre çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmada ise işlem basamaklarının şu şekilde olduğunu söylemek mümkündür:

Aşama 1. Olgusal bir çalışmaya karar verme ve başlama. İlk aşama sentezlenmeye değer görülen konunun belirlenmesidir. Bu çalışmada “çocuk hakları” seçilmiştir.

Aşama 2. İlgi alanına ilişkin hangi araştırmaların kullanılacağına karar verme. Bu aşama ise analize dahil edilecek çalışmalar için literatür taraması yapılmasını ifade eder. Bu aşamada araştırmaya dahil edilecek olan çalışmalar belirlenmiş olur. Bu çalışmada 2008-2020 yılları arasında çocuk hakları ile ilgili ulusal tez merkezinde erişime açık, nitel yöntemle yürütülmüş 28 tez araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen tezlere ait bilgiler Ek-1'deki forma işlenmiştir.

Aşama 3. Nitel verileri okuma. Bu çalışmada, çocuk hakları konu alanında araştırmaya dahil edilen çalışmaların dikkatli biçimde incelenmiş, ortaya çıkan kavramlar not edilmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda, verilerin ilişkisi ortaya çıkarılmış tema ve alt temalar ortaya konularak bir sentez ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Aşama 4. Verilerin birbiriyle nasıl ilişkisi olduğunu belirleme. Bu aşamada anahtar kavramların, metaforların, fikirlerin listelenerek karşılaştırılmasıyla çalışmaların

hangi noktalarda benzer oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Tema ve kodlar sıklıklarını belirtmek amacıyla tablolarla gösterilmiştir.

Aşama 5. Verileri birbirine dönüştürme. Çocuk hakları konu alanında çalışmaya dahil edilen tezlerden tablolar aracılığıyla elde edilen veriler ortak temalar bağlamında ele alınarak açıklanmıştır.

Aşama 6. Dönüştürmeleri sentezleme. Bu aşama, çok sayıda veri dahil edildiğinde ikinci düzey bir sentezleme yapılarak soyutlama yapmayı sağlar. Tüm ilişkiler genellenerek, ortak bir paydada toplanabilir. Bu aşamada çocuk hakları konu alanında araştırmaya dahil edilen tezlerden elde edilen veriler ortak temalar altında birleştirilmiştir.

Aşama 7. Sentezleri ifade etme. Son aşamada sentez, etkili biçimde ifade edilir. Çalışmaya dahil edilen tezlerden elde edilen bulgular ile çocuk haklarına ilişkin sonuçlar ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmada da, yukarıda verilen meta-sentez yönteminin veri analiz basamakları kullanılarak elde edilen veriler sentezlenerek ifade edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın bulguları tablolar halinde verilmiştir. Çalışmada ele alınan problemlere dair bulgular başlıklar halinde bu bölümde yer almıştır.

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

Çocuk haklarını ele alan tezlerin, desen, örneklem, veri toplama ve veri analiz yöntemlerine ait bulgular Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerin Betimsel Özellikleri

Alt Tema	Betimsel Özellikler	f	Yapılan Çalışmalar
Araştırma Desenleri	Durum Çalışması	11	T1, T2, T4, T7, T10, T11, T14, T15, T16, T24, T28
	Tarama/Betimsel Tarama	6	T3, T6, T8, T12, T17, T26
	Olgubilim	2	T5, T13
	Eylem Araştırması	1	T9
	Doküman/Belge İnceleme	6	T18, T19, T20, T23, T25, T27
	Tarihsel Araştırma	1	T21
	Netnografi	1	T22
			T1, T3, T7, T8, T9, T10, T11, T12, T13, T14, T15, T16, T18, T19, T21, T22, T23, T24, T25, T26, T27, T28
Örnekleme Yöntemleri	Amaçlı Örnekleme	22	
	Ölçüt Örnekleme	1	T2
	Maksimum Çeşitlilik Örnekleme	2	T4, T5
	Aşırı-Aykırı Durum Örnekleme	1	T17
	Basit Tesadüfi Örnekleme	1	T20

Örneklem	Kolay Örnekleme	1	T6
	Öğrenci	6	T3, T9, T10, T11, T15, T16
	Öğretmen	11	T1, T2, T4, T5, T6, T7, T8, T12, T13, T14, T17, T18, T19, T20, T21, T22, T23, T24, T25, T26, T27, T28
	Doküman	11	T23, T24, T25, T26, T27, T28
	Veli/Ebeveyn	2	T4, T5
	Yarı yapılandırılmış görüşme formu	12	T1, T2, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T11, T14, T16, T17
	Kelime ilişkilendirme testi	1	T3
	Odak grup görüşmesi	1	T13
	Yapılandırılmamış görüşme	1	T10
	Ses kayıtları	1	T12
Veri Toplama Araçları	Doküman Taraması	12	T8, T15, T18, T19, T20, T21, T22, T23, T24, T25, T27, T28
	İçerik Analizi	19	T1, T2, T3, T7, T8, T9, T11, T13, T15, T17, T18, T20, T22, T23, T24, T25, T26, T27, T28
	Betimsel Analiz	9	T4, T5, T6, T10, T12, T14, T16, T19, T21

Tablo 3'te yer alan, tezlere ait betimsel bilgiler Şekil 1'de grafik olarak sunulmuştur.

örnekleme şeklinde olduğu görülmektedir. Bu durum, çalışmaya dahil edilen tezlerde en çok amaçlı örnekleme türünün kullanıldığını gözler önüne sermektedir.

Tablo 3 incelendiğinde çalışmaya dahil edilen tezlerde (12) yarı yapılandırılmış görüşme formu, (1) kelime ilişkilendirme testi, (1) odak grup görüşmesi, (1) yapılandırılmamış görüşme, (1) ses kayıtları, (12) doküman taraması yoluyla verilerinin toplandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada yer alan tezlerin veri toplama araçları incelendiğinde en çok yarı yapılandırılmış görüşme formu ve doküman taraması kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 3'e göre ele alınan tezlerde (19) içerik analizi, (9) betimsel analiz yoluyla analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya dahil edilen tezlerin veri analiz yöntemleri incelendiğinde en çok içerik analizinin kullanıldığı görülmektedir.

İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

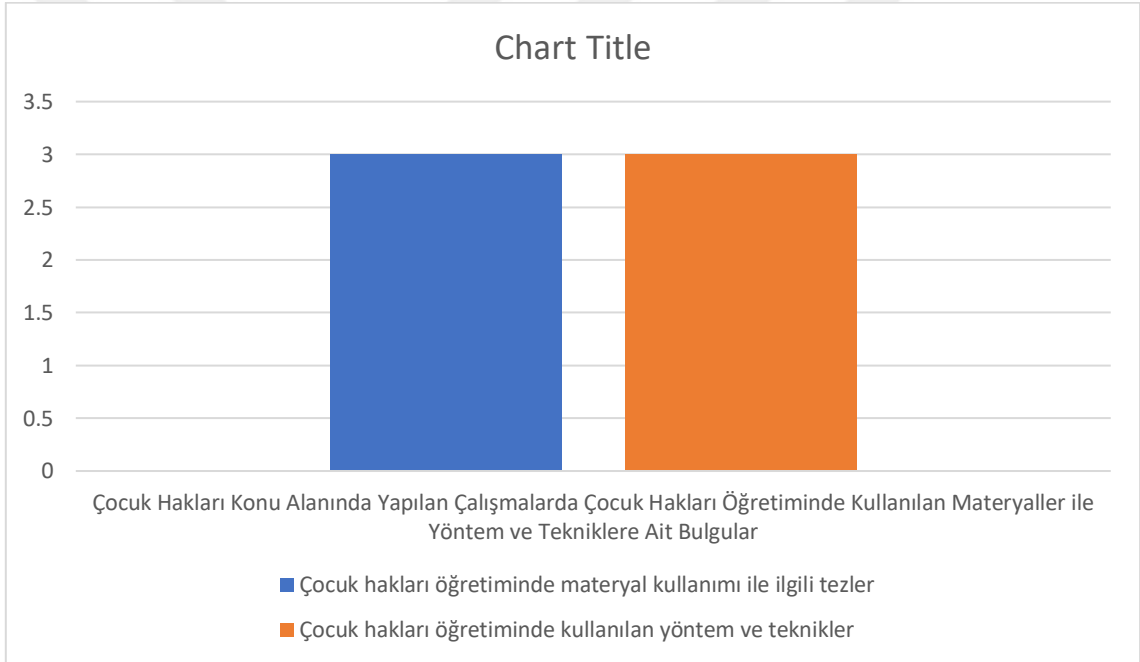
Çocuk hakları konu alanında yapılan tezlerde çocuk hakları öğretiminde kullanılan materyaller ile yöntem ve tekniklere ait bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Çocuk Hakları Öğretimini Konu Alan Tezlerde Kullanılan Materyal, Yöntem ve Teknikler

Alt Tema	Başlıklar	f	Kullanılan Materyal, Yöntem ve Teknik	f	Yapılan Çalışmalar
Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Çalışmalarda Çocuk Hakları Öğretiminde Kullanılan Materyaller ile Yöntem ve Tekniklere Ait Bulgular	Çocuk hakları öğretiminde	3	Sosyal medya paylaşımları	1	T2
	Çocuk materyal kullanımı		Resimli çocuk kitapları	1	T9
	ile ilgili tezler		Çocuk dergileri	1	T20
	Çocuk hakları		Ders içi etkinlik	1	T1

öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler	Sanat etkinlikleri	1	T11
	Görsel- İşitsel Medya Etkinlikleri	1	T17

Tablo 4 incelendiğinde çocuk hakları konu alanında materyal kullanımı üzerine yapılandırılan tezler ile çocuk hakları öğretiminde yöntem ve teknik kullanılan tezlerin eşit sayıda (3) olduğu görülmektedir. Tablo 4'te yer alan bulgulara ait sütun grafiği Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Çocuk Hakları Öğretimini Konu Alan Tezlerde Kullanılan Materyal, Yöntem ve Teknikler

Şekil 2 incelendiğinde çocuk hakları öğretiminde materyal kullanılan tezler ile çocuk hakları öğretiminde yöntem ve teknikler kullanılarak gerçekleştirilen tezlerin sayılarının eşit olduğu göze çarpmaktadır.

T1'de çocuk hakları öğretiminde Sosyal Bilgiler dersinin önemli bir yeri olduğu vurgulanmıştır. Çalışmanın örneklemini oluşturan öğretmenlerin %75'i Sosyal Bilgiler dersinin çocukların haklarını öğrenmeleri ve kullanmaya yönlendirilmeleri hususunda bu dersin oldukça önemli olduğunu ifade etmektedirler. Bunun yanı sıra söz konusu

çalışmada öğretmenlerin %40'ı çocuk haklarına yönelik etkinliklerin artırılması ve içeriklerin zenginleştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

T2'de çocuk hakları öğretimiyle ilgili materyal olarak sosyal medya paylaşımları kullanılmıştır. Söz konusu bu paylaşımların çocuk hakları eğitim ve öğretimiyle ilgili problemlerin, bilgi eksikliklerinin giderilmesinde etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca bu materyallerin öğretmenlerin çocuk haklarına ilişkin mesleki gelişimlerini ve farkındalıklarını artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

T9'da çocuk haklarına ilişkin bir eylem çalışması tasarlanmış ve bu çalışmada materyal olarak resimli çocuk kitaplarından faydalanılmıştır. Seçilen çocuk kitapları ile öğrencilerde çocuk haklarına ilişkin farkındalığı artırmaya yönelik bir çalışma yapılmıştır. Öğrencilerin çocuk hakları öğretimine ilişkin araştırma sürecinin başında algı ve farkındalıkları yetersiz seviyedeysen, araştırmanın sonunda çocuk haklarına dair algı ve farkındalığın arttığı bulgusuna ulaşılmaktadır.

T11'de sanat etkinlikleri yoluyla (resim, şiir, heykel, canlandırma) öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin çeşitli sanat etkinlikleriyle çocuk haklarına ilişkin bakış açılarının neler olduğuna ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmada ulaşılan bulgular, çocuk hakları öğretimine yönelik olumlu gelişmelerin olduğu görülmektedir. Bu gelişmeler; kendi hak ve ihlallerine karşı daha duyarlı seviyeye gelmeleri, haklarının neler olduğunu daha iyi öğrenmeleri, konuyla ilgili öğrencilerin farkındalıklarının arttığı olarak ifade edilmektedir.

T17'de Çocuk Hakları Sözleşmesi, ilköğretim düzeyinde bulunan derslerle ilişkilendirilerek kazanımların çocuk hakları öğretiminde nasıl kullanılabileceği vurgulanmıştır. Her derse ilişkin kazanımlar incelenip hangi kazanımların Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni açıklamada uygulanabileceği tablolarla açıklanmıştır. Bunun yanı sıra söz konusu çalışmada öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin çocuk haklarını öğrencilere kavratmada kullanabileceği araç-gereçlere örnek olarak görsel-işitsel medya ürünlerinin kullanılabileceği, özellikle televizyon programlarının bu konuda işlevsel olabileceği bulgularına ulaşılmıştır.

T20'de Çocuk Hakları Sözleşmesi' nin temel boyutları (yaşama, gelişme, korunma, katılım) bakımından çocuk dergileri incelenmiştir. Söz konusu dergilerde çocuk hakları öğretimine yönelik olumlu ve olumsuz kullanım durumlarının olduğu tespit

edilmiştir. Meraklı Minik ve Bilim Çocuk dergilerinde hakların olumlu kullanım durumlarına bakıldığında en fazla katılım hakkına yer verildiği ifade edilmektedir. Söz konusu dergilerin çocuk haklarını olumsuz biçimde ele alma durumlarına bakıldığında ise en fazla gelişme hakkı kategorisinde olduğu görülmektedir.

Üçüncü Probleme Ait Bulgular

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuk hakları dört temel boyutta ele alınmıştır. Bunlar yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkı boyutlarıdır.

1.1.Gelişme Hakkı

Çocuk hakları konu alanında yapılan ve çocuk haklarının gelişme hakkı boyutu ile ilgili olan tezler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerde Gelişme Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler

Gelişme Hakkına Yönelik Bulguları Olan Çalışmalar	f
T1, T3, T4, T5, T7, T10, T12, T14, T15, T23, T25. T26, T27, T28	14

Tablo 5 incelendiğinde çocuk haklarının boyutlarından biri olan gelişme hakkı ile ilgili 14 tez olduğu görülmektedir. Bu tezlerden biri olan T1'de çocuk haklarının alt boyutu olan eğitim hakkı ile ilgili olarak ülkemizde yapılan çalışmaların çok eksik olduğu vurgulanmaktadır.

T3'te ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları kavramını oyun kelimesinden sonra en çok eğitim kelimesi ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin bilişsel yapılarını incelemek için kelime ilişkilendirme testi kullanılmış ve öğrencilerin çocuk haklarını en çok oyun ve eğlence gibi kavramlarla ilişkilendirdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra öğrencilerin oyun haklarından mahrum kalmaları da çalışmanın bulgularından biridir.

T4'te okul yöneticileri ve velilerin çocuk haklarının alt boyutlarından bir olan eğitim hakkına yönelik görüşleri incelenmiş ve eğitim hakkına yönelik çalışmaların kullanımının genellikle yükseköğretime ulaşma amacıyla yapıldığı görülmektedir. Söz konusu çalışmada çocuk haklarından eğitim hakkının tam olarak kullanılamaması veli

ilgisizliği ve bilgi eksikliğine dayandırılmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu çalışmada medyanın olumsuz etkilerinin çocuk haklarını uygulamada eksikliklere yol açtığı ifade edilmektedir.

T5'te ebeveynlerin çocuk haklarının boyutlarından en çok %46,77 ile gelişme hakkına yönelik görüşler ileri sürdükleri bulgusuna ulaşılmıştır. Buna paralel olarak sınıf öğretmenlerinin de %44,18 oranında gelişim haklarına vurgu yaptıkları görülmektedir. Söz konusu çalışmada okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde %42,85 ile gelişme hakkına yönelik ifadelerin olduğu göze çarpmaktadır.

T7'de sınıf öğretmeni adaylarına verilecek olan çocuk hakları temelli drama eğitiminden önce, hakları ihmal edilen çocuklar teması altında en çok silahlı çatışma/savaş mağduru çocuklar kodunda en fazla görüş bildirildiği görülmektedir. Drama eğitiminden sonra ise bu sonucun değişmeyerek yine hakları ihlal edilen çocuklar temasında çatışma/savaş mağduru çocuklar hakkında görüş bildirildiği görülmektedir.

T10'da çocukların haklarına ilişkin fikirleri sorulmuş olup alınan cevapların en çok (%34,62) oyun hakkı ile bağlantılı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

T12'de okul müdürlerinin konuşmalarında çocukların gelişme haklarından olan; eğitim hakkını engelleme, oyun oynama hakkını ihlal etme alt temalarında olumsuz ifadeleri bulunmaktadır. Okul müdürleri; zihinsel bedensel yeteneklerin geliştirilmesi, sosyal kültürel haklar, çocuğa yol gösterme, okula devamin sağlanması, boş zaman değerlendirme alt temalarında ise olumlu ifadelerin olduğu göze çarpmaktadır.

T14'de mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştırılan tarım işçisi çocukların eğitim hakkına yönelik öğretmen görüşlerine bakıldığında; öğrencilerin derslerinin olumsuz etkilendiği, oyun oynama haklarının ellerinden alındığı ve bu durumun öğrencilerin gelişme hakkını olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

T15'de ortaöğretim öğrencilerin çocuk haklarına yönelik görüş ifade ettikleri çalışmada öğrencilerin % 28'inin eğitim hakkına vurgu yaptığı görülmektedir. Öğrenciler kendilerine verilecek olan eğitimin özgür, nitelikli, saygıya dayalı ve ücretsiz olmasını ifade etmektedirler.

T23'te çocuk kitaplarında yer alan çocuk hakları kavramları incelenmiş ve bu kavramların hangi alt boyut ile ilişkili olduğu araştırılmıştır. Söz konusu araştırmanın bulguları incelendiğinde 135'inde en çok gelişme hakkına ilişkin ifadelere yer verildiği

görülmektedir. Araştırmada gelişme hakkının içinde yer alan kavramlardan en çok eğitim hakkına vurgu yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

T25' te TRT Çocuk Kanalı'nda yayımlanan çizgi diziler incelendiğinde, gelişme hakkının çizgi dizilerde yer verilme sıklığının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durumun olumsuz kullanım örneği olarak, engelli bireylere yer verilme oranının farkındalık yaratacak düzeyde olmadığı şeklinde ifade edilmektedir.

T26' da 4., 5., 6., ve 7. sınıf 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı' nın çocuk hakları açısından incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili en fazla kazanımın %47.8 ile 4. sınıf seviyesinde, en az kazanımın ise %30.2 ile 6. sınıf seviyesinde olduğu görülmüştür. Çocuk hakları eğitime yönelik en fazla kazanımın Birey ve Toplum temasında en az kazanımın ise Kültür ve Miras temasında olduğu ifade edilmiştir. Çocuk hakları eğitimiyle ilgili öğrenme alanlarında 4., 5., 6., ve 7. sınıf seviyesinde yeterince yer verildiği görülmüştür. 4., 5., 6., ve 7. sınıf seviyelerinde çocuk hakları eğitime yönelik toplam 174 kazanımın 129'u bu kazanımlarla ilişkili ara disiplin kazanımıdır. Çocuk Hakları Sözleşmesi' ne göre Sosyal Bilgiler Programı kazanımları içerisinde en çok çocuk haklarının gelişim boyutuna ilişkin bulguların yer aldığı tespit edilmiştir.

T27' de 2006 Okul Öncesi Eğitim Programı çocuk hakları boyutlarına göre bulguları incelendiğinde programda en çok gelişme hakkı (%39.1) ve katılım hakkı (%38.5) yer almaktadır. Gelişme ve katılım haklarını, %19.8 ile yaşama hakkının izlediği görülmektedir. Korunma hakkı %2.6 ile programda yeterince yer bulamamıştır.

T28' de İlköğretim Programlarında çocuk haklarının boyutlarına dair bulgularına bakıldığında %69 oranında gelişim hakkına, %23 oranında katılım hakkına, %4' ü yaşama hakkına ve %3 oranında korunma haklarına yer verildiği görülmektedir.

1.2.Katılım Hakkı

Çocuk hakları konu alanında yapılan ve çocuk haklarının katılım hakkı boyutu ile ilgili olan tezler Tablo 6'te verilmiştir.

Tablo 6. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerde Katılım Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler

Katılım Hakkına Yönelik Bulguları Olan Çalışmalar	f
T1, T2, T10, T12, T19, T20, T21, T25	8

Tablo 6 incelendiğinde çocuk haklarının boyutlarından biri olan katılım hakkı ile ilgili 8 tez olduğu görülmektedir. Bu tezlerden T1 ve T2’de çocukların katılım haklarını kullanamadıkları hususunda bulgulara rastlanmıştır. Bu tezlerde okulda ve evde çocuklara söz hakkı tanınmasında eksiklikler olduğu vurgulanmaktadır.

T10’da çocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda çocukların %70,46 oranında ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alt başlığındaki haklara sahip olmaları gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır.

T12’de müdürlerin çocukların katılım hakkını ihlaline yönelik; kendini ifade etme, katılım hakkını engelleme, alay etme, küçük düşürme alt temalarında olumsuz ifadeleri olduğu vurgulanmaktadır. Okul müdürlerinin; kararlara saygı, sanatsal biçimde düşüncelerini açıklama alt temalarında ise katılım hakları bakımından olumlu ifadelere rastlanmaktadır.

T19’da Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki çocuk haklarına ilişkin ifadeler incelenmiş ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında en çok katılım hakkına vurgu yapan ifadelerin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmada katılım haklarına ait kavramların %41,34 oranında yer verildiği görülmektedir.

T20’de incelenen çocuk dergilerinde en çok geçen çocuk hakkı kavramının katılım hakkı ile ilgili olduğu görülmektedir.

T21’de Cumhuriyet’ten günümüze kadar olan Hayat Bilgisi dersi öğretim programları incelenmiş ve söz konusu bu tarihsel süreç içinde %56 oranı ile en çok katılım hakkı ile ilgili kazanımlara programlarda yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır.

T25’ te TRT Çocuk Kanalı’nda yayınlanan çizgi dizilerde katılım haklarına en az yer verilen ikinci hak olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

1.3.Yaşama Hakkı

Çocuk hakları konu alanında yapılan ve çocuk haklarının yaşama hakkı boyutu ile ilgili olan tezler Tablo 7’te verilmiştir.

Tablo 7. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerde Yaşama Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler

Yaşama Hakkına Yönelik Bulguları Olan Çalışmalar	f
T7, T12, T14, T18, T19, T25	6

Tablo 7 incelendiğinde çocuk haklarının boyutlarından biri olan yaşama hakkı ile ilgili 6 tez olduğu görülmektedir. Bu tezlerden biri olan T7’de sınıf öğretmeni adaylarına verilecek olan çocuk hakları temelli drama eğitiminden önce yaşama hakkının temel ve öncelikli hak olarak niteledikleri görülmektedir. Drama eğitiminden sonra ise yaşama hakkının öncelikli hak ve yaşam için elverişli koşulların oluşturulması kodları üzerinde fazlaca vurgunun yapıldığı görülmektedir

T12’de okul müdürlerinin konuşmalarında yaşamsal haklardan olan; tehdit etme, adı ile seslenmeme, sözel şiddette bulunma, özel hayatın gizliliğine saygı göstermeme, bedensel ve zihinsel saldırı, ırk- renk- dil ayrımı yapma, cinsiyetler arasındaki eşitlik ilkesine uymama temalarında olumsuz söylemlere rastlanmaktadır. Okul müdürlerinin çocuğun yüksek yararı, uygun okul ortamı oluşturma, çocuk sağlığı ve beslenmesi gibi yaşamsal haklar alt temalarında ise olumlu ifadeler bulunmaktadır.

T14’de öğretmen görüşleri doğrultusunda; mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştırılan tarım işçisi çocukların sağlık hakkının olmadığını, yaşama haklarının ellerinden alındığını savunmuşlardır.

T18’de ortaokulda kullanılan Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde çocuk hakları ile ilgili ifadeler incelenmiş olup en çok %59,38 oranında yaşama haklarına ilişkin ifadelerin yer aldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmada bütün sınıf seviyelerinde ve genel toplamda yaşama hakkına ait ifadelerin en çok olduğu göze çarpmaktadır.

T19’da 4. sınıf Sosyal Bilgiler kitabı incelenmiş ve çocuk haklarına ilişkin kavramlardan en çok ‘insan olmaya uygun şekilde yaşamak’ ifadesine rastlanmıştır. Söz konusu çalışmada yaşama hakkına ilişkin kavramlara %23,85 oranında yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır.

T25’te TRT Çocuk Kanalı’nda yayınlanan çizgi dizilerin, çocuk haklarının dört temel maddesine yönelik olumlu ve olumsuz kullanım durumlarının olduğu tespit

edilmiştir. Çizgi dizilere ait bulgular incelendiğinde en çok yaşama hakkı içerisinde yer alan çocuğun sağlığının korunmasına yer verilmiştir.

1.4.Korunma Hakkı

Çocuk hakları konu alanında yapılan ve çocuk haklarının korunma hakkı boyutu ile ilgili olan tezler Tablo 8’te verilmiştir.

Tablo 8. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerde Korunma Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler

Korunma Hakkına Yönelik Bulguları Olan Çalışmalar	f
T1, T2, T6, T10, T12, T22, T25	7

Tablo 8 incelendiğinde çocuk haklarının boyutlarından biri olan korunma hakkı ile ilgili 7 tez olduğu görülmektedir. Bu tezlerden biri olan T1’de araştırmacı, çocuk haklarının tam olarak yerine getirilemeyip ihlal edildiğini belirterek çocuk hakları konusunun ekonomik çıkarlar uğruna feda edildiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra yine bu çalışmada çocuk haklarının sıklıkla ihmal edildiği ve çocuklara fiziksel ve psikolojik şiddet uygulanarak çocuklarının ifade haklarının ellerinden alındığı vurgulanmaktadır. Söz konusu tezin bulgularından bir tanesi de çocukların cinsel istismara uğradıklarını belirtir niteliktedir. T1’de çocuk işçiliği, sağlık hakkından mahrum bırakılma, eğitim hakkına erişememe, çocuk gelinler gibi konularda da çocukların haklarını kullanamadıkları ifade edilmiştir.

T2’de çocuk hakları ihlaline ilişkin sınıf öğretmenlerinin yaptığı sosyal medya paylaşımları incelenmiş ve çocuk işçiliği, kız-erkek çocuklar arasında cinsiyet ayrımı, akran zorbalığı, fiziksel şiddet, çocukların sosyalleşme ve fikirlerini ifade etmede eksiklikleri gibi hak ihlallerine yer verilmiştir. Bunların yanı sıra çocuk evliliği ve cinsel istismar gibi hak ihlalleri hakkında da görsel içerikli paylaşımların yapıldığı ve bu hususlar hakkında çocukların bilgilendirilmesine önem verilmiştir.

T6’da çocuk istismarı başlığı duygusal, fiziksel, cinsel istismar ve ihmal etme alt boyutlarına ayrılmıştır. Söz konusu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenleri duygusal istismar boyutunda en çok rahatsız edici sözlerin kullanıldığı görüşünü ifade etmişlerdir. Fiziksel istismar boyutunda ise en çok şiddet görüşü vurgulanmıştır.

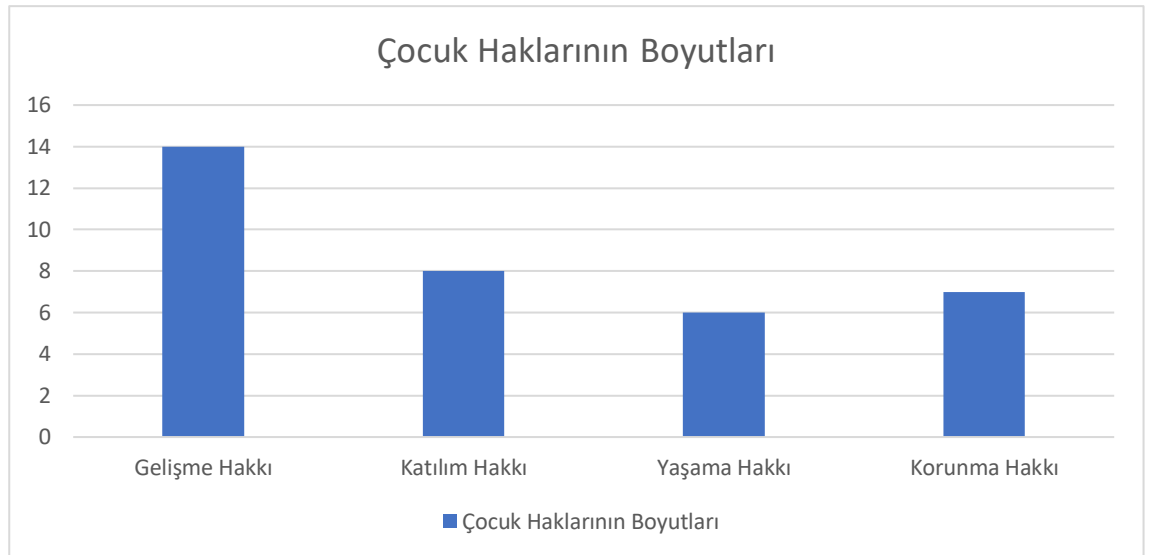
T10'da çocukların haklarının ihlali durumlarında çocukların %54'ünün tepkisiz kaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu tepkisizliğin nedeni ise çocuklar tarafından ne yapacaklarını bilmeme olarak açıklanmaktadır.

T12'de okul müdürlerinin çocuklara karşı korunma haklarından olan; saygısız dil ve bedensel gelişimi korumaya yönelik çalıştırma alt temalarında olumsuz ifadelerinin olduğu görülmektedir. Okul müdürlerinin korunma haklarından olan; zihinsel ve bedensel çocukların saygınlığı ve yeteneklerini keşfetme alt temalarında ise olumlu ifadeleri vurgulanmaktadır.

T22'de sosyal medya kullanan annelerin çocuklarını görsel olarak paylaşmaları ve bu paylaşımların çocuk hakları ihlaline yol açıp açmadığı incelenmiştir. Söz konusu bu çalışmada annelerin kendilerine ait markaların reklamlarını yapma, başka markaların reklamlarını yapma, ürün tanıtmaya, kendi takipçi sayılarını artırma gibi amaçlarla çocuklarını görsel olarak paylaştıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra çocukların ağlarken ya da fiziksel bir acı çekerken çekilen videolarını paylaşan annelerin çocukların korunma haklarına zarar verdikleri ifade edilmektedir. Çocukların yaşları küçük olduğu için annelerin çocuklarını üstsüz olarak paylaştıkları da araştırmanın bulgularındandır. Bu durumun da çocukların gizlilik ve mahremiyet gibi haklarına zarar verdiği ifade edilmektedir.

T25' te TRT Çocuk Kanalında yayınlanan çizgi diziler incelendiğinde en çok yaşama hakkına yer verildiği görülmektedir. Söz konusu çizgi dizilerde korunma hakkının ise en az ele alınan hak kategorisi olduğu ifade edilmektedir.

Çocuk haklarının boyutlarına ilişkin yapılan tezlerin genel dağılımı Şekil 3'te sütun grafiği olarak verilmiştir.

Şekil 3. Çocuk Haklarının Boyutları

Şekil 3 incelendiğinde çocuk haklarının boyutları ile ilgili yapılan tezlerin en çok gelişme hakkı ile ilgili olduğu (14), en az ise yaşama hakkı ile ilgili olduğu (6) görülmektedir.

Dördüncü Probleme Ait Bulgular

Çocuk hakları bilincinin kazandırılması boyutuna ilişkin bulgular Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Çocuk Hakları Bilincinin Kazandırılması Boyutuna İlişkin Bulgular

Alt Temalar	Yapılan Çalışmalar	f
Çocuk haklarını bilme	T1, T3, T4, T5, T6, T10	6
Çocuk haklarını koruma	T8, T15, T16, T17	4
Çocuk haklarını kullanma	T7, T13, T22	3
Çocuk haklarını geliştirme	T2, T8, T9	3

Tablo 9 incelendiğinde çocuk hakları bilincinin kazandırılması boyutunda en çok çocuk haklarını bilme boyutu ile ilgili tezlerin, en az ise çocuk haklarını kullanma ve çocuk haklarını geliştirme boyutu ile ilgili tezlerin olduğu görülmektedir. Tablo 9'da yer alan veriler Şekil 4'te sütun grafiği olarak verilmiştir.

Şekil 4. Çocuk Hakları Bilincinin Kazandırılması Boyutuna İlişkin Bulgular

Şekil 4 incelendiğinde çocuk hakları bilincinin kazandırılması boyutunda yapılan çalışmaların en çok çocuk haklarını bilme alt boyutu ile ilgili olduğu görülmektedir. Söz konusu boyutta yapılan çalışmaların en az ise çocuk haklarını kullanma ve çocuk haklarını geliştirme boyutları ile ilgili olduğu göze çarpmaktadır.

T1’de araştırmacı, çocuk haklarının tam olarak yaygınlaşmadığına vurgu yaparak çocuk hakları ile ilgili Türk toplumunun konuyla ilgili bilgi düzeyinin yeterli olmadığı ifade etmektedir. T3’ de ise öğrencilerin bilişsel yapılarında çocuk haklarını yeterince bilmedikleri bulgusuna ulaşılmaktadır. T4’te çocuk haklarının tanıtılması için bilgilendirme faaliyetlerinin sıklıkla yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu durumun öğrencilerden çocuk haklarına yönelik farkındalığın artmasını sağlayacağı ifade edilmektedir. T5’de ebeveynlerin, öğretmenlerin, yöneticilerin çocuk haklarına dair tek boyutlu bilgi sahibi oldukları, çocukların yaşama ve korunma gibi temel haklarına dair farkındalıklarının yeterli seviyede olmadığı bulgusuna ulaşılmaktadır. T6’da çocuk haklarına ait bilgilendirmeler yapılması amacıyla en çok öğrencilere konferanslar verilmesi gerektiği savunulmuştur. Söz konusu çalışmada ailelere ise bilinçlendirme amacıyla çocuk hakları hakkında bilgiler verilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. T10’da çocukların çocuk haklarına ilişkin bilgileri genellikle nereden öğrendiği sorusunu çocukların %77,24’ü okul olarak cevaplamışlardır. Bunun yanı sıra söz konusu araştırmaya katılan çocuklar haklarını en çok (%71,29) öğretmenlerinden öğrendiklerini

belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan çocuklar %70,94 oranında haklarını belirli bir yönlendirme sonucunda öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

T8’de çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesinde Çocuk Vakfı’nın en çok bürokrasi alanıyla iş birliği içinde çalıştığı, anayasa ve çocuk alanında çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi bakımından seminer, konferans, rapor, kitap yardımı, atölye çalışmaları gibi eğitim faaliyetleri düzenlenmiştir. Çocuk Vakfı’nın politika yapım süreci etkilerine bakıldığında ise Anayasa ve Çocuk raporu Türkiye’de çocuğun görünürlüğü artırması ve çocuğu esas alan bir yapının oluşturduğu bulguları görülmektedir. Çocuk Vakfı’nın faaliyetlerini gerçekleştirmesinde bürokrasideki mevcut STK anlayışının vakfin çalışmalarını kısıtladığı ifade edilmiştir.

T15’ de Türkiye’ de çocuk haklarının korunması yönünde bazı eksikliklerin olduğu vurgulanmıştır. Bahsedilen eksikliklerin başında ise çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu gibi konuların geldiği ifade edilmiştir.

T16’da Türkiye’de çocuk haklarını tanıtma, yaygınlaştırma ve izlemeye yönelik Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na diğer kurumların yeterince destek olmaması, kurumun koordinatörlük sınırlarının belirsizliği, SHÇEK’ in ulusal raporları hazırlarken uzmanlardan yeterince fikir almaması ve bu raporların eleştirel bir bakış açısından yoksun olarak hazırlanması gibi yönlerden eleştirilere yer verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ise çocuk haklarını tanıtma bakımından yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi’nin yeni bir yapı olması sebebiyle çocuklar ve uzmanlar tarafından yeterince bilinir olmadığı, güçlenmesi için fırsat verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yerel yönetimlerin çocuk haklarına yeterince önem vermediği, hükümet dışı örgütlerin ise örgütlenme ve mali alanlarda desteklenmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Medya’nın ise çocuk haklarını ihlal ettiği daha çok reyting, merkezli odaklı olması eleştirilmiştir.

T17’de çocuk haklarını yaygınlaştırmak için televizyon programlarının kullanılabileceği vurgulanmıştır. Özellikle şiddet içerikli programlar yerine çocukların haklarını öğrenmelerine yönelik unsurların yer aldığı televizyon programlarının sayısının artması gerektiği belirtilmiştir.

T7’de çocuk hakları temelli drama uygulaması öncesinde ulusal yasa gerekliliği, drama uygulaması sonrasında ise alınması gereken sorumluluklar teması altında, çocuk haklarının ulusal yasalarla koruması şeklinde vurgu yapılmıştır.

T13’de çocuk hakları eğitiminde uzman sınıf öğretmenleri, etkili çocuk hakları eğimine yönelik olarak öğrencilerin haklarını ve sorumluluklarını öğrenmesinde öğrencilerin aktif katılabilecekleri etkinliklere dahil olarak haklarını öğrenmeleri ve bunun bir okul kültürü haline getirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

T22’ de sosyal medyanın paylaşımlarının çocuk hakları üzerindeki olumsuz etkisinden söz etmektedir. Sosyal medyanın çocukların ihmal ve istismarına sebep olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca sosyal medya paylaşımlarının çocuğun; özel yaşamın gizliliği, unutulma haklarını ihlal ettiği vurgulanmıştır.

T2’de sınıf öğretmenlerinin katılımcısı olduğu bir sosyal medya platformu grubunda çocuk hakları ile ilgili yapılan paylaşımlar incelenmiş ve bu paylaşımların çocuk haklarının tanıtılması ve yaygınlaştırılması amacıyla yapıldığı bulgusu yer almaktadır. Bunun yanı sıra ailelerin de çocuk hakları ile ilgili bilgi eksikliklerinin olduğu ifade edilerek çocuk haklarını tanıtıcı sosyal medya paylaşımları ile ailelerin bilgilendirilebileceği vurgulanmıştır.

T8’ de çocuk haklarının geliştirilmesinde, bu konuyla ilgili farkındalığın artırılmasına yönelik Çocuk Vakfı’ nın yürüttüğü çalışmalardan söz edilmektedir. Bu çalışmaların çocuk haklarına dair; eğitim, politika yapım sürecini etkileme, sorunların tespiti, yardım etme gibi konularda yapıldığı vurgulanmıştır.

T9’da çocuk haklarının yaygınlaştırılmasında medyanın olumsuz etkisinin daha çok olduğu ve bu nedenle çocuk haklarının tanıtılıp yaygınlaştırılmasında resimli çocuk kitaplarından faydalanmanın daha etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Çocukların sahip oldukları haklara dair yapılan bu çalışmada 2008-2020 yılları arasında yazılan toplam 28 tez incelenmiştir. Bu tezler, belirlenen dahil etme- hariç tutma kriterleri doğrultusunda seçilmiştir. Bu çalışma meta-sentez çalışması modeliyle kurgulandığı için çalışmaya dahil edilen tezler, nitel araştırma modeline dayalı tezler olarak seçilmiştir. Bunun yanı sıra çalışmaya dahil edilen tezlerin doküman incelemesi ve görüş alma yollarıyla veri toplanan tezler olmasına dikkat edilmiştir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde en çok durum çalışması deseninin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmada ele alınan tezlerin örneklem grupları ve örnekleme türleri ele alındığında araştırmacıların en çok amaçlı örnekleme türünü kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Amaçlı örnekleme türü, araştırmacının kendi araştırmasına uygun olarak çalışma grubunu kendi istediği gibi seçmesi anlamı taşımaktadır (Karaman, 2019). Çalışma grupları oluşturulurken seçkisizlik olmaması araştırmaların güvenilirliğine olumsuz etki yapmaktadır. Bu durum araştırmacıların benzer dünya görüşüne sahip katılımcılarla çalışma yaptıkları ve sonuçların da manipüle edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bunun yanı sıra çalışmada ele alınan tezlerin örneklem grupları incelendiğinde 5 tezde çocukların görüşü alınırken, 12 tezde yetişkinlerin (ebeveyn, öğretmen, yönetici) çocuk hakları hakkında görüşleri incelenmiştir. Bu durum hak sahibi olan kişilerden çok, hakkı kullanmayan kişilerin görüşlerinin önemsendiği anlamı taşımaktadır. Küçükali (2015) toplumların geleceklerini haklarına sahip çıkan çocukların oluşturduğunu ifade etmiştir. İncelenen tezlerde ise çocuk hakları hakkında karar verici konumda bulunan yetişkinlerin görüşlerinin önemsenmesi ve yetişkinlerle yapılan çalışmaların daha çok olması, çocukların haklarına yeterince söz sahibi olmadıkları anlamına geldiği düşünülmektedir.

Çocuk hakları konusunda yapılan çalışmaların çalışma grupları incelendiğinde, öğretmenlerin, öğrencilerin, çocukların, yöneticilerin, ebeveynlerin, öğretmen adaylarının, akademisyenlerin, kamu ve hükümet dışı temsilcilerin, sivil toplum kuruluşlarının çocuk haklarıyla ilgili görüş ifade ettikleri görülmektedir. Bu çalışmalardan Atık (2019), Bal (2019), Karaman (2019), Karaman (2013), Uçuş (2009) kodlu çalışmalarda öğretmenlerin çocuk haklarıyla ilgili ne düşündüklerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Çavuş (2019), Gülbahar (2019), Hareket (2018), Çoban Sural (2018) ve Özdemir Doğan (2017) çalışmalar ise çocukların, öğrencilerin çocuk haklarıyla

ilgili düşüncelerini, farkındalıklarını, kendi haklarını bilme durumlarını tespit etmeyi amaçladığı görülmektedir. Gür (2019), Hançer (2019), Karaman (2019) ve Uçuş (2009) çalışmalarda ise yöneticilerin çocuk haklarıyla ilgili görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Karatay (2019) ve Tiftikçi (2018) araştırmalarda ise öğretmen adaylarının çocuk haklarına dair düşüncelerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Ergen (2017) araştırmada sivil toplum kuruluşlarının çocuk haklarına dair düşünceleri ortaya konmaya çalışılırken, Karaman (2019) konuyla ilgili ebeveynlerin fikirlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Gülbahar (2019) çalışmasında ise kamu ve hükümet dışı temsilcilerin, akademisyenlerin çocuk haklarına dair görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır. Çocuk hakları konulu tezlerin çalışma gruplarına bakıldığında 371 öğretmenle, 1505 öğrenciyle, 38 yöneticiyle, 23 öğrenci velisiyle, 54 öğretmen adayıyla, 1 vakıf başkanıyla, 12 akademisyenle, 8 kamu temsilcisiyle, 13 hükümet dışı temsilciyle görüşmeler yapıldığı görülmektedir. Söz konusu bu çalışmalar incelendiğinde çocuk hakları ile ilgili çalışmalarda çoğunlukla yetişkinlerin görüşlerine başvurulduğu göze çarpmaktadır. Bu durum, yetişkinlerin çocuk haklarına ilişkin bakış açılarını ortaya koymasına nedeniyle oldukça önemlidir.

Çocuk haklarının öğretiminde kullanılan materyaller ile yöntem ve tekniklere yönelik bulguların incelendiği alt boyutunda, sosyal medya paylaşımları (Bal, 2019), çocuk kitapları (Hareket, 2018; Pembegül, 2019), çocuk dergileri gibi materyallerin kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra çocuk haklarının öğretiminde farklı yöntem ve tekniklerin kullanıldığı çalışmalar da olduğu göze çarpmaktadır (Atik, 2019; Tiftikçi, 2018; Uçuş, 2009). Bahsi geçen bu boyutta en çok öğretim programlarının çocuk hakları öğretiminde farklı yöntem ve teknikleri içermesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Çarıkçı (2019), öğretim programlarında daha fazla ve daha farklı teknikler ile çocuk haklarının etkili bir şekilde öğretiminin sağlanabileceğini ifade etmiştir. Söz konusu ifade, bu çalışmada farklı yöntem ve teknikler ile çocuk haklarının öğretiminin gerektiği ifadesi ile örtüşür niteliktedir.

Çocuk haklarının boyutlarını inceleyen tezlerde gelişme hakkının öne çıktığı görülmektedir. Gelişme hakkına ilişkin ele alınan tezlerin bulguları incelendiğinde en çok oyun ve eğitim hakkı kavramlarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Çavuş (2019), incelenen çalışmalarda oyun hakkı kavramının çocuklar tarafından oldukça önemsendiğini ve oyun haklarını tam olarak kullanamadıkları ifade edilmiştir. Çoban Sural (2018) ise bu konuda çocukların görüşlerini aldığı çalışmada, en çok oyun

hakkına vurgu yapıldığı sonucuna ulaştığı görülmektedir. Karaman (2013) ve Ergen (2017) çalışmalarında çocukların oyun haklarının ellerinden alındığı sonucuna ulaşmaktadır. Küçükali (2015), değişen şehir yapısı, eğitimde ve günlük hayatta oyuna yeterince yer verilmemesi gibi durumlar nedeniyle çocukların oyun hakkını kullanamadıklarını ifade etmiştir. Bu ifadenin araştırma sonuçlarıyla benzerlik taşıdığı söylenebilir. Atik (2019) ve Gülbahar (2019); çocukların eğitim hakkını tam olarak kullanamamaları bu konuda bilgi eksikliğinin olduğu, bazı çocukların eğitim haklarının engellendiğini ifade ettikleri görülmektedir. Binbir ve Arastaman (2021), eğitim hakkına ilişkin tezleri derledikleri çalışmalarında özellikle kızların ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının eğitim hakkına ulaşmada eksiklikler yaşadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonucun yapılan bu çalışmanın sonuçları ile aynı doğrultuda olduğu söylenebilir.

Katılım hakkı ile ilgili bulgular incelendiğinde çocukların katılım haklarını tam olarak kullanamadıkları ifadesine çalışmalarda yer verilmiştir (Atik, 2019; Bal, 2019; Çoban Sural, 2018; Ergen, 2017). Canbulut (2014), ülkemizde çocukların katılım haklarının, yetişkinler tarafından çizilen sınırlarla kullanıldığını ifade etmiştir. Bu ifade ile çocukların katılım haklarını tam anlamıyla kullanamama yönünden bu çalışma ile örtüşmektedir. Buna karşın ele alınan tezlerin bir kısmında da basılı yayın ve kaynaklarda katılım hakkına oldukça yüksek oranda yer verildiği görülmektedir (Sucu, 2020; Pembegül, 2019; Toğrulca, 2019). Kaynaklarda katılım hakkına sıklıkla yer verilip günlük hayatta çocukların katılım hakkından mahrum bırakılmaları, basılı kaynaklarda yer alan katılım hakkı kavramının günlük hayattaki hak kullanımı ile örtüşmediği anlamını taşımaktadır.

Yaşama hakkı ile ilgili bulgular incelendiğinde incelenen tezlerin en az bu boyuta dair bulgulara yer verildiği söylenebilir. Bunun yanı sıra ele alınan tezlerde yaşama hakkının en önemli hak olduğu vurgusu yapılmıştır (Karaman, 2019; Ergen, 2017; Çelik, 2020; Sucu, 2020; Bülbün Aktı, 2014). İncelenen tezlerin bir tanesinde ise dezavantajlı bir grup çocuğun yaşama hakkına ilişkin haklardan mahrum bırakıldıkları ifade edilmiştir (Karaman, 2013). Saygılı (2019), yaşama hakkının temel kurucu hak statüsünde olduğunu ve dokunulmaz, değişilmez, vazgeçilmez bir hak olduğunu ifade etmiştir. Bu ifade ile çalışmanın bulgularından yaşam hakkının en önemli hak olduğu bulgusu örtüşmektedir.

Korunma hakkına ilişkin bulgular incelendiğinde çalışmaların çoğunda çocukların korunma haklarının ihlal edildiği bulgusu yer almaktadır (Atik, 2019; Bal, 2019; Hançer, 2019; Çoban Sural, 2018, Ergen, 2017, Güngör, 2019). Özellikle yaygınlaşan sosyal medya kullanımı ile çocukların sahip olduğu korunma haklarının anne-baba, öğretmen veya bir başka yetişkin tarafından sosyal medya aracılığıyla yok sayılabileceğine ilişkin çalışmanın (Güngör, 2019) olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum korunma hakkı ihlallerinin de değişime uğradığını gösterir niteliktedir. Güçlü (2016), değişen ve gelişen teknoloji ile birlikte çocuğu ve çocuk haklarını korumanın gittikçe zorlaştığını ifade etmiştir. Bu ifade çocukların, çocukluklarını ve haklarını hem daha etkili bir biçimde hem de çocuk ruhuna uygun olarak nasıl kullanılabileceklerini ve korunma hakkı ihlallerinde neler yapabileceklerini bilmediklerini göstermektedir.

Korunma hakkı ihlal edilen bu çocukları, risk altındaki çocuklar olarak tanımlamak mümkündür. Risk altındaki çocuk tanımı, anne-baba ayrı olan, suça karışmış ebeveyne sahip olan, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde yetişmiş olan, eğitim seviyesi düşük olan ailelerde yetişen çocuklar olarak tanımlanabilir. Bu çocukların fırsat eşitliği açısından diğer çocuklardan eksik yönlerinin olduğu söylenebilir. Risk altındaki çocukların haklarını bilmeleri, diğer çocukların haklarını bilmeleri ve kullanmaları kadar önemlidir. Küçük yaşta çalışmaya mecbur bırakılan ve en temel haklarından mahrum bırakılan bu çocukların haklarını öğrenmeleri ve haklarını kullanmaları toplumsal eşitlik bağlamında da oldukça önemli bir noktadadır. Bu noktada da öğretmenlere ve çocukla iletişim halinde olan diğer yetişkinlere önemli görevler düşmektedir. Bayındır (2021), korunma hakkı ihlal edilen çocukların oldukça fazla olduğunu belirtmiş ve risk altındaki çocukların hakları ile ilgili öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin bilgilendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Çalışmanın çocuk hakları bilincinin kazandırılması temasındaki bulgular incelendiğinde çocuk hakları bilme boyutunun öne çıktığı görülmektedir. Bu durum araştırmacıların, haklarının farkında olan bir çocuk profili oluşturma çabası içinde olduklarını gözler önüne serer niteliktedir. Kurt (2015), çocuk haklarının tanıtılması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için yerel yönetimlerin ve tüm yetişkinlerin sorumluluğu olduğunu vurgulamıştır. Bu ifadenin çocukları korumakla yükümlü olan tüm yetişkinlere yönelik olduğu ve incelenen tezlerle de aynı doğrultuda olduğu söylenebilir.

Çocuk haklarının tanıtılması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesini amaçlayan çalışmalarda genellikle çocuk hakları ile ilgili mevcut durumlar tespit edilip, çocuk haklarının geliştirilmesinden ve daha çok çocuğun kendi haklarından faydalanılmasından söz edilmemiştir. Bu durum incelenen çalışmaların, çocuk haklarına ilişkin bir iyileştirme veya geliştirme yerine sadece hakların çerçevesini çizme amaçlı yapıldıklarını gösterir niteliktedir. Kadan (2019), çocuk hakları ile ilgili yapılan tezleri incelediği çalışmasında bu duruma değinerek önemli olanın çocuk haklarını kanunlarla belirleyip bırakmaktan çok, hakların etkili bir biçimde uygulanmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Çocuk haklarına ait yazılı kuralların da yazılı olmayan kurallarla desteklenip yaşamın içinde daha çok uygulanır ve önemsenir hale gelmesi amaçlanmalıdır. Ejiehi ve Akinola (2009) bazı toplumlarda çocukların haklarını uygulamada isteksiz olduklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun nedeni çocukların haklarını uygulama konusunda ve haklarını bilme konusunda eksiklikler yaşamaları olarak ifade edilebilir.

Çalışmaya dâhil edilen tezlerde yetişkinlere yönelik çocuk haklarını bilme düzeyine ilişkin faaliyetlerin daha çok olduğu görülmektedir (Atik, 2019; Gülbahar, 2019; Hançer, 2019; Çoban Sural, 2018). Bu bulgu ışığında çocuk haklarının uygulanmasında yetişkinlerin daha çok önemsendiği söylenebilir. Bunun yanı sıra yetişkinlerin çocuk haklarına ilişkin farkındalık düzeylerinin daha düşük olması sonucunda yetişkinlere yönelik tanıtım faaliyetlerinin etkisiz olarak yapıldığı şeklinde yorumlanabilir. Çocuklar tek başlarına haklarını savunmakta başarılı olamayabilirler. Bu nedenle bir yetişkinin çocuk hakları konusunda bilgili olması ve çocukların haklarına riayet etmesi çocukların daha olumlu bir toplumda yetişmeleri için oldukça önemlidir. Büyüklerin söylediklerinden çok yaptıklarını örnek alan çocuklar, haklarına saygı gösteren yetişkinlerin olduğu bir toplumda hem daha mutlu, hem de potansiyellerine daha yakın seviyede bir çocukluk geçirebilirler. Bu çocukların büyüdülerinde kendi büyüklerinden gördükleri gibi çocuk haklarına saygılı yetişkinler olması muhtemeldir. Böylece çocuk haklarına uyan, çocuklara değer veren bir toplumun oluşması da sağlanacaktır. Korczak (2019), büyüklerin çocuklara verdikleri değer ve saygının çocukların hakkı olduğunu ve büyüklerin bunu bilip unutmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bütün bu ifadeler çocuk haklarına ilişkin bilinç oluşturma faaliyetlerinin neden yetişkinlere yönelik daha fazla olduğunu açıklar niteliktedir. Deb ve Mathews (2012), çocukların hakları konusunda düşük bilinç düzeyinde olduklarını ifade ederek

çocukların yaşamın içinde olduğu okul, ev, oyun alanları gibi yerlerde haklarını kullanmaları ile ilgili bilinç düzeylerinin artırılmasına ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu çalışmada çocuk hakları konularında yapılan nitel çalışmalar, meta-sentez yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Meta-sentez yöntemi kullanılarak incelenen araştırmalardan elde edilen sonuçlar bu bölümde ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlara bakılarak araştırmacılara öneriler de yer almaktadır.

Çocuk Haklarını Ele Alan Tezlerin, Desen, Örneklem, Veri Toplama ve Veri Analiz Yöntemleri ile İlgili Sonuçlar

Çocuk hakları konu alanında incelenen nitel tezlerde kullanılan araştırma desenine bakıldığında en fazla durum çalışması türünün kullanıldığı görülmektedir. Tezlerde araştırma deseni olarak en az tarihsel araştırma, eylem araştırması ve netnografi desenlerinin kullanıldığı görülmektedir. İncelenen çalışmaların örneklem yöntemlerinde ise amaçlı örneklem çeşidinin en fazla kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. En az kullanılan örneklem yöntemleri ise ölçüt örneklem, aşırı-aykırı durum örneklem, basit örneklem ve kolay örneklem yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmalarda, görüşleri alınan öğretmenler ve incelenen dokümanlar en fazla kullanılan örneklem/çalışma grubu/çalışma materyali olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmaya dahil edilen tezlerde örneklem olarak en az veliler/ebeveynler seçilmiştir.

Çalışmaya dahil edilen tezlerde veri toplama araçları olarak en fazla yarı yapılandırılmış görüşme formunun ve doküman taramasının tercih edildiği görülmektedir. En az ise yapılandırılmamış görüşme, odak grup görüşmesi ve ses kayıtları araçlarının veri toplama aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Veri analiz yöntemlerine bakıldığında ise en çok içerik analizi yönteminin kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. En az ise betimsel analiz yöntemi ile verilerin analizi yapıldığı görülmektedir.

Çocuk Haklarını Ele Alan Tezlerde Çocuk Haklarının Öğretiminde Kullanılan Materyaller ile Yöntem ve Tekniklere İlişkin Sonuçlar

Çocuk hakları konu alanında incelenen tezlerde, çocuk hakları öğretiminde kullanılan materyaller ile yöntem ve tekniklere ilişkin sonuçlara bakıldığında her iki türün eşit sayıda kullanıldığı görülmektedir. Çocuk hakları öğretiminde materyal kullanımı olarak sosyal medya paylaşımları, resimli çocuk kitapları ve çocuk dergilerinin kullanıldığı ifade edilmektedir. Kullanılan bu materyallerin çocuk hakları eğitiminde

önemli bir yeri ve görevi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen tezlerden hareketle, çocuk hakları eğitiminde materyal kullanımının etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çocuk hakları konu alanında incelenen tezlerde çocuk hakları öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin sonuçlar incelendiğinde, ders içi etkinlikler, sanat etkinlikleri, görsel-işitsel medya etkinliklerin kullanıldığı görülmektedir. İncelenen tezlerde derslerde yapılan çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerinin çocuk hakları eğitiminde önemli bir yeri olduğu vurgulanmıştır. Ele alınan tezlerin örneklemine oluşturan öğretmenlerin çoğu derslerde çocukların haklarını öğrenmeleri ve kullanmaya yönlendirilmeleri hususunda bu derste kullanılacak olan ders içi etkinliklerin oldukça önemli olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra ele alınan tezlerde öğretmenlerin geneli çocuk haklarına yönelik etkinliklerin artırılması ve içeriklerin zenginleştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Çalışmaya dahil edilen tezlerde sanat etkinlikleri yoluyla öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin çeşitli sanat etkinlikleriyle çocuk haklarına ilişkin bakış açılarının neler olduğuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonucunda çocukların hakları konusunda empati yaparak görüşlerini ortaya koyduklarına ulaşılmıştır. İncelenen tezlerin bir diğerinde ise çocuk haklarını öğrencilere kavratmada kullanabilecek araç-gereçlere örnek olarak görsel-işitsel medya ürünlerinin kullanılabileceği, özellikle televizyon programlarının bu konuda işlevsel olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Çocuk Haklarını Ele Alan Tezlerde Çocuk Haklarının Boyutlarına Yönelik Sonuçlar

Çocuk hakları konu alanında incelenen tezlerde çocuk haklarının boyutlarından gelişme hakkının öne çıktığı görülmektedir. İncelenen tezlerde ülkemizde en sık ihlal edilen hakların başında sırasıyla, fiziksel ve psikolojik şiddet, cinsel istismar, çocuk işçiliği, sağlık ve eğitim hakkından mahrum edilme olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Çalışmaya dahil edilen tezlerde çocuk haklarıyla ilgili ortaokul öğrencilerinin bilişsel yapılarını inceleyen çalışmasında en fazla oyun ve eğitim kavramlarının yer aldığı sonucuna ulaşmaktadır. Bunun yanı sıra ele alınan tezlerde okul yöneticilerinin ve velilerin ÇHS' nin eğitim hakkıyla ilgili bilgi seviyelerinin yeterli seviyede olmadığı ve bu nedenle çocuk haklarını uygulama boyutunda çeşitli sıkıntılar yaşandığı sonucuna ulaşmaktadır. Tezlerden elde edilen bir diğer sonuç ise ebeveynlerin, yöneticilerin, öğretmenlerin çocuk haklarına yönelik görüş inceleyen çalışmasında; gelişme, yaşama, korunma, katılma haklarına yönelik yetersiz seviyede olduğu sonucudur. İncelenen

tezlerde ilkököl 4. sınıf öğrencileri daha çok eğitim ve oyun hakkına sahip olduklarını ifade ederken, korunma hakkına ise yeterince değinilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Tezlerden elde edilen diğer bir sonuç ise mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştırılan çocukların eğitim hakkına erişim durumlarının yetersiz olduğu, yaşama ve gelişme haklarının bu durumdan olumsuz etkilendiği şeklindedir. Çocuk kitaplarının incelendiği tezlerde ise çocuk haklarına yeterince yer verilmediği, bahsi geçen temel haklardan ise en fazla gelişme hakkına yer verildiği sonucuna ulaşmaktadır. Bunun yanı sıra incelenen tezlerin bir diğer sonucu ise tezlerde en çok katılım ve gelişme haklarına yer verdiği sonucudur.

Çocuk Hakları Bilincinin Kazandırılma Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Çocuk hakları bilincinin kazandırılması boyutunda incelenen tezlerde çocuk haklarını bilme alt temasındaki çalışmaların öne çıktığı görülmektedir. İncelenen tezlerde çocuk haklarının tam olarak yaygınlaşmadığına vurgu yapılarak çocuk hakları ile ilgili Türk toplumunun konuyla ilgili bilgi düzeyinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer sonuç ise öğrencilerin bilişsel yapılarında çocuk haklarını yeterince bilmedikleri sonucudur. Tezlerin bulgularından hareketle çocuk haklarının tanıtılması için bilgilendirme faaliyetlerinin sıklıkla yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun öğrencilerden çocuk haklarına yönelik farkındalığın artmasını sağlayacağı ifade edilmektedir. Ele alınan tezlerde ebeveynlerin, öğretmenlerin, yöneticilerin çocuk haklarına dair tek boyutlu bilgi sahibi oldukları, çocukların yaşama ve korunma gibi temel haklarına dair farkındalıklarının yeterli seviyede olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Tezlerde çocuk haklarına ait bilgilendirmeler yapılması amacıyla en çok öğrencilere konferanslar verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu tezlerde ailelere ise bilinçlendirme amacıyla çocuk hakları hakkında bilgiler verilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. İncelenen tezlerde çocukların çocuk haklarına ilişkin bilgileri genellikle nerede öğrendiği sorusuna çocukların büyük çoğunluğu okul cevabını vermiştir. Bunun yanı sıra söz konusu araştırmaya katılan çocuklar haklarını en çok öğretmenlerinden öğrendiklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan çocukların çoğunluğunun haklarını belirli bir yönlendirme sonucunda öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Çocuk hakları konu alanına ilişkin incelenen tezlerde seçilen çalışma gruplarının dar ve sadece tek bir grubu temsil eder nitelikte olduğu görülmektedir. Alanda yapılacak çalışmalarda çalışma gruplarının daha geniş ve farklı kesimlerden oluşması

önerilmektedir. İncelenen tezlerde risk altındaki çocuklar ve özel gereksinimli çocuklar hakkında yapılan çalışmaların oldukça yetersiz olduğu görülmüştür. Bu çocukların hakları üzerine yapılacak çalışmaların alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çocuk haklarıyla ilgili olarak sadece yazılı dokümanlarla (dergi, kitap, ders programı, sözleşme) ilgili çalışmalar yapılmış olup, günümüz çocuklarının büyük ölçüde hayatında olan teknolojinin çocuk hakları üzerine etkileri konusunda da araştırmaların literatüre kazandırılması gerekmektedir. İncelenen tezlere bakıldığında çocuk hakları konusunda dernek, vakıf, sivil toplum örgütleri, kamu ve hükümet dışı temsilcilerin çalışmalarından söz eden oldukça az çalışmaya rastlanmaktadır. Bu çalışmaların artması çocuk haklarının toplum tarafından benimsenmesine, çocuğun haklarını bilmesine, çocuğun haklarını kullanan kimseler olmasını, çocuğun toplumda görünürlüğünün artmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Çocuk hakları konusunda meta-sentez yöntemiyle incelenen tezlerin bulgularına bakıldığında çocuğun temel haklarından olan yaşama, gelişme, katılım, korunma haklarının her birine gereken önemin verilmediği görülmektedir. Öğretmenlerin, yöneticilerin, ebeveynlerin, öğrencilerin çocuk haklarının tamamı konusunda bilgilendirilmesi önerilmektedir. Çocuk haklarıyla ilgili basılı kaynakların incelendiği bölümde ele alınan tezlerin çoğunlukla ulusal çapta öğretim programlarını ve ders kitaplarını inceledikleri görülmektedir. Çocuk haklarıyla ilgili uluslararası kaynakların daha fazla incelenmesi önerilmektedir. Çocuk hakları ile ilgili çalışmaların genellikle çocuk haklarını bilme düzeyine yönelik olduğu görülmektedir. Konu alanında çalışma yapacak araştırmacılara, çocuk haklarının günlük hayatta uygulanmasına ve çocukların haklarını savunmasına yönelik bilinç kazandıracak çalışmaların daha fazla yapılması önerilmektedir. İncelenen tezlerden hareketle çocuk hakları konu alanı ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacılara ve alandaki diğer yetkililere yukarıdaki fikirler önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, İ. (2011). Türklerde aile ve çocuk eğitimi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(16), 11-19. https://turkoloji.cu.edu.tr/ GENEL/ia_aile_cocuk_egitimi /ia_aile_cocuk_egitimi.htm adresinden alınmıştır.
- Aktürk, S. (2006). *Avrupa birliği uyum sürecinde Türkiye’de çocuk hakları ve güvenliği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı:151. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/akyuz.htm. (Erişim Tarihi: 25 Şubat 2021).
- Akyüz, E. (2018). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alver, F. (2004). Neil Postman’ın çocukluğun yok oluş sürecinde iletişim teknolojisi eleştirisinin eleştirisi. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 129-141. https://doi.org/10.1501/Iltaras_0000000032 adresinden alınmıştır.
- Alston, P. ve Goodman, R. (2013). *International human rights*. Oxford: Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/international-human-rights-9780199578726?cc=us&lang=en&> adresinden alınmıştır.
- Anbarlı Bozatay, Ş. (2010). 5901 sayılı Türk vatandaşlığı kanunu’na göre Türk vatandaşlığının kazanılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 165-182. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/4107/54093> adresinden alınmıştır.
- Anderson, J., Rainie, L. ve Vogels, E. A. (2021). Experts say the ‘new normal’ in 2025 will be far more tech-driven, presenting more big challenges. *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/internet/2021/02/18/experts-say-the-new-normal-in-2025-will-be-far-more-tech-driven-presenting-more-big-challenges/> adresinden alınmıştır.
- Arı, A. (2018). *Eğitim bilimine giriş*. Konya: Eğitim Yayınevi.

- Atik, Y. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çocuk haklarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Atila Demir, S. (2022). Çocukluğun sosyolojik serüveni ve toplumsal kabulü. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 53-72. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aksos/issue/70389/1102311> adresinden alınmıştır.
- Aybar, F. A. T. (2022). Felsefede çocuk ve çocukluk kavramı. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 463-480. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2250081> adresinden alınmıştır.
- Aydın, M. Z. (2021). Müslüman ailede çocuk ve çocuk eğitiminde sorumluluklar. *Çocuk ve Medeniyet*, 6(12), 47-78. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/67605/1051423> adresinden alınmıştır.
- Bahadır, Z. (2023). BM çocuk haklarına dair sözleşme çerçevesinde medenî usûl hukuku bakımından çocuğun katılım hakkı. *Adalet Dergisi*, (70), 213-254. DOI: 10.57083/adaletdergisi.1285750
- Bal, B. (2019). *Çocuk hakları eğitimi için öğretmen mesleki gelişim aracı olarak bir facebook grubunun incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Batur Musaoğlu, E. (2012). *MEB 36-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitim programı'nın (2006) çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bayındır, N. (2021). Risk altındaki çocukların tespiti ve korunmasına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 10(28), 187-202. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/62961/955572> adresinden alınmıştır.
- Beitz, C. R. (2009). *The idea of human rights*. New York: Oxford University Press.

- Binbir, Ü. ve Arastaman, G. (2021). Eğitim hakkı: Bir sistematik derleme çalışması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 5067-5098. DOI: 10.26466/opus.898503.
- Birinci, G. (2017). İnsan hakları evrensel bildirgesi'nin kısa tarihi 1: milletler cemiyeti'nden birleşmiş milletler'e. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 7(2), 50-81. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394390> adresinden alınmıştır.
- Buchanan, A. (2013). *The heart of human rights*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199325382.003.0004>.
- Bulut Pedük, Ş. (2015). Çocukların hak ettiği eğitimi almalarında onların gelişim haklarını bilen ve dikkate alan okul öncesi öğretmenleri olabilmek. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(206), 97-105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36144/406111> adresinden alınmıştır.
- Bülbün, Aktı, (2014). *Trt çocuk kanalında yayınlanan okulöncesi yaş grubu çocuklarına yönelik çizgi dizilerin çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Canbulut, T. (2014). Türkiye'de çocukların katılım hakkı üzerine bir derleme. *HSP*, 1(2), 85-94. DOI: 10.17681/hsp.73252
- Cengiz, İ, U. (2012). 4857 sayılı iş kanununa göre çocuk ve gençlerin iş sözleşmesi ehliyetlerinin sınırlandırılmasına yönelik düzenlemeler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 98, 203-230. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-98-1126> adresinden alınmıştır.
- Cılga, İ. (2001). Demokrasi insan hakları kültürü ve insan hakları. *Milli Eğitim Dergisi*. 151. www.meb.gov.tr/yayimlar/151/cilga.htm adresinden alınmıştır.
- Cordes, C. (2009). Long-term developments in human labor and their political implications. *Revue de philosophie économique*, 10, 81-108. <https://doi.org/10.3917/rpec.102.0081>

- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Education and Science*, 39(174), 33-38. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.3412> adresinden alınmıştır.
- Çalık, E. (2017). İnsan hakları meselesinin gelişimi ve siyasi ve sosyal faktörlerle ilişkisi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*. 6 (16), 41-67. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/32174/356980> adresinden alınmıştır.
- Çarıkçı, S. (2019). *Çocuk hakları eğitimi programının ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin çocuk hakları tutum ve farkındalıklarına etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çavuş, S. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları kavramına ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çeçen, A. (2020). *İnsan hakları*. Ankara: Astana Yayınları.
- Çelik, M. (2020). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Çığır Dikyol, D. (2021). Antik Roma’da Bir Statü Göstergesi Olarak Eğitim. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1025-1051. DOI: 10.16953/deusosbil.857266
- Çiftçi, A. (2006). *Vatandaşlık bilgisi, demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Çoban Sural, Ü. (2018). *Kamu ilkokullarında öğrenim gören 4. Sınıf öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çüçen, A. K. (2011). *İnsan hakları*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Deb, S. ve Mathews, B. (2012). Children’s rights in India: Parents’ and teachers’ attitudes, knowledge and perceptions, *International Journal of Children’s Rights*,

20, 241– 264.
https://www.researchgate.net/publication/270538072_Children's_Rights_in_India_Parents'_and_Teachers'_Attitudes_Knowledge_and_Perceptions adresinden alınmıştır.

Demirörs, F. (2022). Dinlerde kefarete ve arınma. *Din ve Bilim*, 5(1), 21-40. DOI: 10.47145/dinbil.1106470

Dikmen, A. (1998). *Çocuk haklarına dair sözleşme çerçevesinde İstanbul'da çalışan çocuklar üzerine bir değerlendirme*. Yayımlanmamış doktora tezi. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dirican, R. (2018). Tarihi süreçte çocukluk ve çocuk hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(2), 51-62. DOI: 10.36731/cg.472028

Durgut, A. (2014). *2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Doğan, İ. (2001). Çocuk hakları açısından Türkiye’de çocuk olgusu. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı: 151.
http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/151/dogan.htm

Dörtkol, F. (2023). 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın Tarihçesi: Himaye-i Etfal Cemiyetinin Katkıları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(1), 145-158. DOI: 10.21547/jss.1223946

Ejeh, M. U. ve Akinola, O. B. (2009). Children’s rights and participation in schools: exploring the awareness level and views of Nigerian Primary school children. *Elementary Education Online*, 8(1), 176-182.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ilkonline/issue/8599/107059> adresinden alınmıştır.

Elkind, D. (2000, Ekim). *Değişen Dünya’da çocuk yetiştirme ve eğitim*. III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi’nde sunuldu, Ankara.

- Emini, M. E. (2004). Hak kavramı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 203-216. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61776/923538> adresinden alınmıştır.
- Erbay, E. (2011). *Türkiye’de çocuk haklarını tanıtmaya, yaygınlaştırma ve izlemeye yönelik uygulamalarının eleştirel analizi ve bir model önerisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdemir, H. P. ve Erdemir, H. (2012, Nisan). *Antikçağ’da çocuk olmak: ölmek ya da ölmemek!*. Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu’nda sunuldu, Ankara.
- Erdoğan, M. (1993). İnsan hakları öğretisine giriş. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 11, 23-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huniibf/issue/35693/397434> adresinden alınmıştır.
- Ergen, M. K. (2017). *Okul müdürlerinin bayrak törenlerinde yaptıkları konuşmaların çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Marmara Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Erkut, Z., Balcı, S. ve Yıldız, S. (2017). Tarihsel süreç içinde çocuk. *Çocuk ve Medeniyet*, 1, 17-28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57208/807856> adresinden alınmıştır.
- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk hakları sözleşmesinde yer alan çocuk hakları konusunda öğretmenlerin ve yöneticilerin bilinç düzeyleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Flowers, N. (2010). *Pusulacık: çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu* (çev. Çulhaoğlu, M.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No 293.
- Franklin, B. (1993). *Çocuk hakları* çev.(A. Türker) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freeman, M. (2000). The future of children’s rights. *Children & Society*, 14, 277-293. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2000.tb00183.x> adresinden alınmıştır.

- Geliş, A. (2020). *BM çocuk hakları sözleşmesinde çocuğun inanç özgürlüğü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve çocukluğun sosyolojisi bağlamında çocuk hakları. *Sosyoloji Dergisi*. Özel Sayı. 1-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40964/494723> adresinden alınmıştır.
- Gülbahar, O. (2019). *Okul yöneticileri ve velilerin çocuk hakları sözleşmesi'nin eğitim hakkı ile ilgili hükümlerinin uygulanmasına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gülmez, M. (2001). *İnsan hakları ve demokrasi*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Güngör, A. (2019). *Sosyal medyada çocuk hakları ihlali ve istismarı: instagram anneleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gür, G. (2019). *Ebeveynlerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin çocuk haklarına ilişkin görüş ve uygulamaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Güven, E. B. (2020). Aydınlanma Felsefesi ve Alman Aydınlanma Edebiyatı. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(20), 307-321. DOI: 10.33207/trkede.719645
- Hançer, G. (2019). *Çocuk hakları ve çocuk istismarı konusunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Hareket, E. (2018). *Eğitim hukuku bağlamında çocuk hakları eğitimi: bir eylem araştırması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Itao, K. ve Kaneko, K. (2021). Evolution of family systems and resultant socio-economic structures. *Humanit Soc Sci Commun*, 8(243). <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00919-2> adresinden alınmıştır.

- İnaç, H. ve Yazıcı, B. (2018). Kavramsal ve kuramsal boyutlarıyla insan hakları ve ifade özgürlüğüne sosyo-politik bir bakış. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (70), 132-147. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhbd/issue/42273/508658> adresinden alınmıştır.
- İnan, A. N. (1995). Çocuk haklarına dair sözleşme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1), 765-778. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000699 adresinden alınmıştır.
- Jordan, B. (2009). Blurring boundaries: the “real” and the “virtual” in hybrid spaces. *Human Organization*, 68(2), 181–193. <http://www.jstor.org/stable/44148549> adresinden alınmıştır.
- Kadan, G. (2019). Çocuk haklarına yönelik nitel araştırma deseninde yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Eurasian Journal of the Health Sciences*, 2(2), 88-98. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasyasbd/issue/45508/467699> adresinden alınmıştır.
- Kalender, B. (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının çocuk hakları sözleşmesinin eğitim hedefleri maddesi açısından incelenmesi: tarihsel bir analiz*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Karadoğan, U. C. (2019). “Çocuk ve çocukluk” kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(7), 195-226. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57213/807902> adresinden alınmıştır.
- Karagöz, Y. (2002). Liberal öğretilerde adalet, hak ve özgürlük. *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. 26, 267-295. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php> adresinden alınmıştır.
- Karakaş, B. ve Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk refahı: çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887-906. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28284/300453> adresinden alınmıştır.

- Karakuş Öztürk, H. (2017). Çocukluğun tarihsel gelişimi üzerine düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 253-276. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/igdirsosbilder/issue/66818/1044985> adresinden alınmıştır.
- Karaman, E. R. (2019). *Sınıf öğretmeni adaylarına yönelik çocuk hakları eğitiminde bir yöntem olarak yaratıcı dramının kullanılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Karaman Kepenekçi, Y. (2000). *İnsan hakları eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Karaman Kepenekçi, Y. (2008). *İnsan hakları ve vatandaşlık*. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Karaman, Z. (2013). *Mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitim hakkına erişim durumları ve sosyal beceri yeterliliklerinin öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karatay, Z. (2019). *Sivil toplum kuruluşlarının çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesindeki yeri: çocuk vakfı örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Kaya, S. Ö. (2011). *Öğretmen adaylarının çocuk hakları ile ilgili görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahir.
- Koman, E. (2011). Çocuklar için daha iyi bir dünya talebi: çocuk hakları. M. Öztürk (Ed.), *Çocuk hakları açısından çocuk ihmali ve istismarı içinde* (s. 29-41). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Kor, K. (2013). *Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk hakları konusundaki görüşlerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Korczak, J. (2019). Çocuğun saygı hakkı. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 107-117. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57214/807910> adresinden alınmıştır.

- Koyuncu Şahin, M. ve Akman, B. (2018). Erken çocukluk döneminde düşünme becerilerinin gelişimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(218), 5-20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/39856/469576> adresinden alınmıştır.
- Kuçuradi, İ. (2011). *İnsan hakları: kavramları ve sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kurt, S. L. (2013). *Türkiye’de çocuk haklarının bilinirliği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kurt, S. L. (2015). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 99-127. DOI: 10.21560/spcd.28915
- Küçükali, A. (2015). Çocukların oyun oynama hakkı ve değişen oyun kültürü. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erzisobil/issue/6042/80932> adresinden alınmıştır.
- Laine-Frigren, T. (2022). Traumatized Children in Hungary After World War II. In: Kivimäki, V., Leese, P. (eds) *Trauma, Experience and Narrative in Europe after World War II. Palgrave Studies in the History of Experience*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-84663-3_6 adresinden alınmıştır.
- Lile, H. S. (2019). *Human Rights Education*. Oslo: Universitetsforlaget. DOI: 10.18261/9788215031415-2019-15
- Mamur, Işıkcı, Y. (2013). *Sosyal politika açısından Türkiye’de çocuk hakları sorunu: alana ilişkin bir araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya
- Miles, H. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Noblit, G. and Hare, D. (1988). *Meta-ethnography: synthesizing qualitative studies*. Newbury Park: A Sage University Paper. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781412985000>

- Onur, B. (2005). Çocukluğun dünü ve bugünü. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 10(19), 99-112. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/540461> adresinden alınmıştır.
- Onur, B. (2005). *Türkiye' de çocuğun tarihi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Öz, S. (2019). *The meta-synthesis of digital storytelling studies in K-12*. Yayınlanmamış doktora tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Doğal ve Uygulamalı Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özaydınlık, Y. D. D. K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye'de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0(33), 93-112. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21122/227509> adresinden alınmıştır.
- Özcan, Ö. (2017). Orta Çağ'dan erken modern döneme çocukluğun tarihsel gelişimi. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 91-125. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57210/807868> adresinden alınmıştır.
- Özdemir, Doğan, G. (2017). *Çocuk hakları eğitiminde uzman sınıf öğretmenlerin perspektifinden etkili çocuk hakları eğitimi: anlayışlar ve uygulamalar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Özdemir, Uluç, F. (2008). *İlköğretim programlarında çocuk hakları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, A. (2016). *Dijital medya ve çocuk: sosyalleşmenin yeni boyutları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Pembegül, B. N. (2019). *Tübitak tarafından çocuklara yönelik yayımlanan popüler bilim dergilerinin çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Polat, S. ve Ay, O. (2016). Meta-sentez: kavramsal bir çözümleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 52-64.

- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu* (çev. K. İnal). Ankara: İmge Kitabevi.
- Quennerstedt, A., Robinson, C., ve I'Anson, J. (2018). The uncr: the voice of global consensus on children's rights?, *Nordic Journal of Human Rights*, 36(1), 38-54, DOI: [10.1080/18918131.2018.1453589](https://doi.org/10.1080/18918131.2018.1453589)
- Sağlam, M. ve Aral, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 43-56.
- Saka, E. (2019). *Eğitsel amaçlı sanal gerçeklik oyunlarına yönelik araştırmaların incelenmesi: Bir meta-sentez çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Sarı, T. (2019). *Çocuk kütüphanelerinde yer alan çocuk kitaplarının çocuk hakları açısından incelenmesi: Ankara ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Saygılı, A. (2019). Yaşam hakkı üzerinde düşünceler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 539-547, DOI: 10.21492/inuhfd.634626.
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk hakları, sokakta çalışan çocuklar ve eğitim sorunları. *MEB Dergisi*, 151. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/senemoglu.htm adresinden alınmıştır.
- Sormaz, F. ve Yüksel H. (2012). Değişen çocukluk, oyun ve oyuncağın endüstrileşmesi ve tüketim kültürü. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 985-1008. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223329> adresinden alınmıştır.
- Sucu, E. (2020). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında çocuk haklarının analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinop.
- Sunal, O. (2009). *Çocuğa yönelik sosyal politika*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, H. H. (2020). Türkiye'de çocuk olmak. Ş. Dilli (Ed.). *Çocuk çocukluk kavramları ve çocukluğun tarihsel gelişimi* içinde (s. 2-36). Ankara: Pegem Akademi.

- Şahin, S., Tuğrul, B. ve Tepe, H. (2015). İnsan hakları başarı testi ve insan hakları görüşme formu. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. 27-36. DOI: 10.20860/ijoses.06198
- Şener Taplak, A., Polat, S. ve Yüzer, S. (2014). Çocuk haklarında unutulmalar ve çözüm önerileri. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1), 62-71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusaglik/issue/5987/79598> adresinden alınmıştır.
- Şirin, M. C. (2019). Engelli çocukların eğitim hakkı: idarenin görevlerine dair hukuki bir değerlendirme. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(8), 131-158. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57214/807912> adresinden alınmıştır.
- Şirin, M. R. (2012). *Dersimiz çocuk*. İstanbul: İz Yayıncılık
- Şirin, M. R. (2017). Çocuk ve çocukluk: kültürel ve sosyolojik boyut. *Çocuk ve Medeniyet*, 1, 5-13. <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-file/33851> adresinden alınmıştır.
- Tan, M. (1989). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 22(1), 71-88. DOI: 10.1501/Egifak_00000000859
- Taş, S. ve Günay, E. (2015). Antik çağ toplumlarının özellikleri, geleneksel statüleri ve iktisadi yapıyı belirleyen kurumları. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 141-166. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107867> adresinden alınmıştır.
- Tiftikçi, M. Ş. (2018). *Sosyal bilgiler beşinci sınıf öğrencilerinin çocuk hakları farkındalığına ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Toğrulca, H. Ş. (2019). *Cumhuriyetten günümüze hayat bilgisi dersi öğretim programlarının çocuk hakları bakımından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Toran, M. (2012). Okul öncesi eğitime giriş. Avcı N., Toran M. (Ed). *Çocukluğun ve erken çocukluk eğitiminin tarihi ve kuramsal temelleri içinde* (s. 1-19). Ankara: Eğiten Kitap.

Turanlı, K. (2004). *Birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi çerçevesinde çocuğun ekonomik sömürüden korunma hakkı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Türk Dil Kurumu. (2021). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>. adresinden alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. adresinden alınmıştır.

Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk hakları sözleşmesinin ilköğretim programlarındaki yeri ve sözleşmeye yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uçuş, Ş. (2013). *Çocuk hakları eğitim programının hazırlanması ve değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Uçuş, Ş. ve Şahin, A. E. (2013). Çocuk hakları sözleşmesi'ne yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 25-41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aduefebder/issue/33889/375234> adresinden alınmıştır.

UNICEF. (2020). *UNICEF: 25 yıllık dengesiz ilerleme: Eğitim alanındaki kazanımlara rağmen dünya kız çocukları için hala şiddet dolu ve aşırı ayrımcı bir yer*. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-25-y%C4%B1ll%C4%B1k-dengesiz-ilerleme-e%C4%9Fitim-alan%C4%B1ndaki-kazan%C4%B1mlara-ra%C4%9Fmen-d%C3%BCnya-k%C4%B1z> adresinden alınmıştır.

Ümit, E. (2006). *Kentte suça karışmış çocuklarda toplumsal ortam ve ceza ehliyeti araştırmaları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Walker, J. (2018). *Hate speech and freedom of expression: Legal boundaries in Canada*. Ottawa: Library of Parliament.
- Wilson, A. (1980). The infancy of the history of childhood: an appraisal of Philippe Ariès. *History and Theory*, 19(2), 132–153. <https://doi.org/10.2307/2504795>
- Yavuz, N., Duman, T. ve Karakaya, N. (2016). *İnsan Hakları ve Demokrasi Vatandaşlık Bilgisi. (3. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz, F. (2019). *Üniversite öğrencilerinin çocuk hakları konusundaki tutumlarının incelenmesi ve çözüm önerileri: Amasya üniversitesi örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Zeyrek Günaydın, A. (2008). *Uluslararası belgeler ve Türk hukukunda çocuğun eğitim hakkı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

EKLER

Ek 1. Veri Analizinde Kullanılan Form

TEZİN ADI		
TEZİN YAZARI		
TEZ TÜRÜ		TEZ YILI:
KONUSU		
AMAÇ		
ARAŞTIRMA DESENİ	Durum Çalışması Tarama/Betimsel Tarama Olgubilim Eylem Araştırması Doküman/Belge İnceleme Tarihsel Araştırma Netnografi	
ÖRNEKLEME TÜRÜ	Amaçlı Örnekleme Ölçüt Örnekleme Maksimum Çeşitlilik Örnekleme Aşırı-Aykırı Durum Örnekleme Kolay Örnekleme	
ÖRNEKLEM	Öğretmen Öğrenci Doküman Veli/Ebeveyn	
VERİ TOPLAMA ARACI	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu Kelime İlişkilendirme Testi Odak Grup Görüşmesi Yapılandırılmamış Görüşme Ses Kayıtları Doküman Taraması	
VERİLERİN ANALİZİ	İçerik Analizi Betimsel Analiz	
SONUÇ		

Ek 2. Yazarın Özgeçmişı**ÖZGEÇMİŞ**